

รายงานผลการดำเนินงาน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน

(เมษายน – มิถุนายน 2546)

ส่วนสำนักงานภาคอีสาน

ลุ่มน้ำชี

ลุ่มน้ำมูล

ภูสีฐาน

โดย สนั่น ชูสกุล และ คณะ

นำเสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2546

รายงานผลการดำเนินงาน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน

(เมษายน – มิถุนายน 2546)

ส่วนสำนักงานภาคอีสาน

ลุ่มน้ำชี

ลุ่มน้ำมูล

ภูสีฐาน

โดย สนั่น ชูสกุล และ คณะ

นำเสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2546

รายละเอียดเอกสาร

ส่วนที่ ๑ สรุปสำหรับผู้บริหาร

ส่วนที่ ๒ รายงานความก้าวหน้าส่วนสำนักงานกลาง ภาคอีสาน

ส่วนที่ ๓ รายงานความก้าวหน้าลุ่มน้ำชี

ส่วนที่ ๔ รายงานความก้าวหน้าลุ่มน้ำมูล

ส่วนที่ ๕ รายงานความก้าวหน้าภูสีฐาน

ส่วนที่ ๑ สรุปสำหรับผู้บริหาร

รายงานความก้าวหน้า โครงการสิทธิชุมชนภาคอีสาน (เมษายน - มิถุนายน 2546)

สรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน ได้วางแผนกิจกรรมในระหว่าง 6 เดือนนี้ (เมษายน - กันยายน 2546) เน้นด้านการพัฒนาความพร้อมของทีมเจ้าหน้าที่และนักวิจัยชาวบ้าน โดยวิธีการประชุมอบรม การพัฒนากรอบการวิจัยการสร้างเวทีการเรียนรู้ในระดับชุมชนเพื่อวิเคราะห์ปัญหา แสวงหาทางเลือก พร้อม ๆ กับการพัฒนาชุดข้อมูลองค์ความรู้ เช่น การสรุปบทเรียนการปฏิบัติการใช้สิทธิ กรณีราชสีห์ไศล การสนับสนุนเวทีวิเคราะห์ทั้งลุ่มน้ำชี และพื้นที่ภูสีฐานท่ามกลางการแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ กรณีเล็ก ๆ เพื่อยกระดับการเรียนรู้ต่อไป

โดยในแผนงานหลักของโครงการได้กำหนดไว้ 3 แผนในทุกพื้นที่วิจัย คือ แผนงานสร้างคน แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และแผนพัฒนาเครือข่าย โดยจะรายงานตามลำดับพื้นที่ ดังนี้

1.พื้นที่วิจัยลุ่มน้ำมูล

สถานการณ์สำคัญของพื้นที่วิจัยลุ่มน้ำมูล คือ กรณีห้วยนา อยู่ในช่วงดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี 25 กรกฎาคม 2543 ให้ชะลอการปิดเขื่อน และให้มีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 2535 และให้มีการตรวจสอบทรัพย์สินราษฎรที่คาดว่าจะเกิดผลกระทบ

1.1) ในพื้นที่วิจัยหลัก คือ บ้านโพทราย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ หลังจากได้ทีมวิจัยชาวบ้าน และศึกษาชุมชนได้ข้อมูลพื้นฐานตั้งแต่ระยะที่แล้ว โครงการก็ได้มีการประสานกับชุมชนตลอด และให้อาสาสมัครโครงการ 1 คน ดำเนินการร่วมกับชาวบ้าน ขณะเดียวกัน องค์กรชาวบ้านที่รวมกันเป็นเครือข่ายแก้ปัญหากรณีเขื่อนห้วยนา 45 หมู่บ้าน ใน 4 อำเภอตามสายแม่น้ำมูล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งรวมตัวกันมาตั้งแต่ปี 2541 ก็ได้ดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ในการร่วมกับทางกรมชลประทานตรวจสอบพื้นที่ผลกระทบและประสานกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อผลักดันการจัดตั้งคณะกรรมการศึกษาผลกระทบ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทีมเจ้าหน้าที่โครงการร่วมกับองค์กรพันธมิตร คือ โครงการตามมูล ได้ร่วมจัดประชุมหมุนเวียนในพื้นที่ เพื่อติดตามสถานการณ์และวางแผนการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ได้ความเห็นร่วมกันในการศึกษาวิจัยโดยทีมชาวบ้านทั้งเครือข่าย ได้วางขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ดังนี้

(1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนระดับหมู่บ้าน โดยทีมวิจัยชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการบันทึก

(2) ศึกษาข้อมูลเฉพาะที่เป็นลักษณะเด่นของแต่ละชุมชน เช่น เรื่องป่าทาม เรื่องปลา เรื่องอาชีพของคนลุ่มน้ำ ทั้งนี้รวมทั้งสองประเด็นในแผนงานหลักของโครงการ คือ การจัดการน้ำ โดยชุมชนที่บ้านหนองแค - สวนสวรรค์ และประเด็นชุมชนเป็นหม้อบ้านโพทราย

ในปัจจุบันกำลังดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 ควบคู่ไปกับการเกาะติดศึกษาชุมชนหนองแค - สวนสวรรค์และโพทราย

แนวทางในอนาคต เครือข่ายชาวบ้านผลักดันให้เกิดบรรทัดฐานใหม่ของการศึกษา ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสังคมโดยภาคประชาชน

ในกระบวนการศึกษาดังกล่าว โครงการได้พัฒนาความพร้อมของทีมวิจัยใน 2 ด้าน คือ การวิจัยควรตอบสนองการค้นคว้าหาทางเลือกการพัฒนาตนเองของชุมชนด้วย จึงจัดให้มีการดูงานด้านการเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ ธุรกิจชุมชน โรงสีรวมและวิสาหกิจชุมชน ในพื้นที่อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และตำบลทอม อำเภอบึงสามพัน - ตำบลค้อโค อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ในวันที่ 19 - 20 พฤษภาคม 2546 มีผู้เข้าร่วม 23 คน

อีกด้านหนึ่ง คือ การฝึกอบรมนักวิจัยชาวบ้าน ในวันที่ 25 - 26 มีนักวิจัยชาวบ้านในเครือข่าย 45 หมู่บ้าน เข้าร่วม จำนวน 70 คน ได้ทำความเข้าใจร่วมกันถึงเป้าหมายที่แท้จริงของการวิจัย การตั้งโจทย์วิจัยและวางแผนการวิจัย (รายละเอียดในภาคผนวก 10 พื้นที่วิจัยลุ่มน้ำมูล)

ปัจจุบันถือได้ว่า ทีมวิจัยชาวบ้านกรณีพื้นที่ห้วยน้ำมีความพร้อมในการดำเนินการวิจัยดังกล่าว แต่ปัญหาสำคัญ คือ ในระยะการศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน 45 หมู่บ้านต้องใช้เวลาในการดำเนินการนานมาก และมีปัญหาด้านกำลังของผู้ช่วยวิจัย ซึ่งคงต้องหาวิธีแก้ไขต่อไป

1.2) ในพื้นที่ราชสีห์ ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลสั่งเปิดบานประตูเขื่อน และให้มีการรื้อผลการศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกำลังศึกษาอยู่ ก่อนที่จะจัดสนใจใช้หรือไม่ใช้เขื่อน ได้เกิดความคิดถึงของเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ทุ่งทาม เครือข่ายได้ดำเนินการ "วิจัยไทบ้าน" ใน 8 ประเด็น คือ ระบบนิเวศทุ่งทาม , พืชพรรณในป่าทาม , การพาปลาในพื้นที่ทาม , การต้มเกลือ , การเลี้ยงวัวควาย , การจัดการน้ำโดยชุมชน , วิถีชีวิตชุมชนและประเด็นวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนรอบทุ่งทาม ในการศึกษาดังกล่าวได้เริ่มต้นมาตั้งแต่เดือนมีนาคม 2546 การศึกษาทำโดยชาวบ้านจัดเป็นกลุ่มศึกษา กลุ่มละ 6 - 15 คน รวมทุกประเด็นประมาณ 100 คน มีทีมองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ช่วยวิจัย คือ เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ โครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ และโครงการสิทธิชุมชนศึกษา มีการฝึกอบรมและวางแผนในวันที่ 4 เมษายน 2546 และการนำเสนอผลครั้งแรกในวันที่ 14 - 15 มิถุนายน 2546 ในการศึกษาดังกล่าวจะใช้เวลาทั้งสิ้น 1 ปี การดำเนินการยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่มาก โดยเฉพาะการติดกรอบการวิจัยให้เกิดภาพรวมที่รอบด้านและทำให้งานวิจัยมีพลังที่เป็นองค์ความรู้สำคัญท่ามกลางบริบทของแนวคิด ประสบการณ์การพัฒนาประเทศและการพัฒนาระดับสากล

การ "วิจัยไทบ้าน" ดังกล่าว ถือเป็นประเด็นการพัฒนาสิทธิชุมชนอีกขั้นหนึ่งของเครือข่ายประชาชนราชสีห์ ซึ่งโครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน ได้กำหนดให้เป็นประเด็นย่อยในการสรุปบทเรียนปฏิบัติการใช้สิทธิชุมชนราชสีห์ ตามแผนงานของโครงการ ในระยะที่ผ่านมา โครงการได้

เตรียมความพร้อมโดยการรวบรวมเอกสารมือสองต่าง ๆ และการเตรียมความคิดกับทีมวิจัยชาวบ้านราย
โศลในการสรุปบทเรียนในลำดับต่อไป

1.3) พื้นที่เครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มน้ำมูล ซึ่งมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายขององค์กร
ชุมชนตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำใน 6 จังหวัด มาตั้งแต่ปี 2537 และจัดกิจกรรมรณรงค์ร่วมกันมาอย่าง
ต่อเนื่อง ปัจจุบันได้ร่วมกันติดตามนโยบายสำคัญ 4 เรื่อง คือ โครงการพัฒนาแม่น้ำมูล , คณะกรรมการ
ลุ่มน้ำโขงลุ่มน้ำย่อย (มูล) , คณะอนุกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำมูล และโครงการโขง ชี มูล ซึ่งนโยบาย
ดังกล่าวมีผลกระทบต่อสิทธิชุมชนเป็นอันมาก และมีแนวโน้มจะดำเนินการต่อไปตามนโยบายที่กำหนด
มาจากส่วนกลาง ปัจจุบันเครือข่ายได้รณรงค์ด้วยทาง "สารแม่มูล" วารสารราย 2 เดือน และการจัดเวที
วิเคราะห์อย่างต่อเนื่อง ในระยะที่ผ่านมาได้จัดเวที 2 ครั้ง ในวันที่ 22 เมษายน และ 29 พฤษภาคม เพื่อ
ติดตามนโยบาย และกำหนดแผนรณรงค์เพื่อให้องค์กรชุมชนได้แสดงศักยภาพและองค์ความรู้การ
จัดการการน้ำโดยชุมชนจะสัมมนาใหญ่ร่วมกับองค์กรรัฐในวันที่ 24 - 25 กรกฎาคม 2546 และระยะยาว
จะร่วมศึกษาภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นในประเด็นการจัดการน้ำโดยชุมชน กับโครงการวิจัย "พลังชุมชน
อีสานใต้" ที่ สกว. สนับสนุน (ดร.ปริษา อุตระกุล) ปัจจุบันอยู่ในขั้นทำความเข้าใจร่วมและประสานงาน

2.พื้นที่ลุ่มน้ำชี

สถานการณ์สำคัญของลุ่มน้ำชี คือ 3 ปี ติดต่อกันมาแล้วเกิดภาวะน้ำท่วมจนไร่นาราษฎร
เสียหายอย่างกว้างขวาง เกิดการร้องเรียนกันหลายระดับ ข้อเท็จจริงที่ถูกกล่าวถึง คือ การปล่อยน้ำจาก
เขื่อนอุบลรัตน์และเขื่อนลำปาวจนปริมาณน้ำมากเกินไป และชุมชนสองฝั่งน้ำชี 7 จังหวัด ส่วนใหญ่ลง
ความเห็น ว่า เพราะมีการก่อสร้างเขื่อน 6 เขื่อน ในโครงการโขง ชี มูล กันขวางลำน้ำชีเป็นระยะ ๆ หลาย
ชุมชนเริ่มต้นตัวในการขอมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา กับหน่วยงานภาครัฐ ขณะเดียวกันในหลายพื้นที่มี
โครงการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนในการแปรสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติและในบริเวณบึงละหานนา พื้นที่
วิจัยของโครงการ

2.1 พื้นที่วิจัยบ้านหนองคู ตำบลละหานนา อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น รอบ
บึงละหานนาซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศลุ่มน้ำชีตอนต้น ชาวบ้านกำลัง
ตระหนักและกังวลต่อโครงการแก่งราชมัย ซึ่งดำเนินการโดยกรมโยธาธิการ เป็นพืชเศรษฐกิจ พืช
เดียว ไร่ป๊อปและสารเคมีมหาศาล ทั้งยังสร้างเขื่อนยางกันลำน้ำชี และมีโครงการขุดลอกบึงละหานนา เพื่อ
กักน้ำไว้ใช้สำหรับโรงงาน

ชุมชนบ้านหนองคูและบ้านอื่น ๆ บริเวณดังกล่าว ซึ่งใช้ทรัพยากรน้ำ ป่า ประปา
และทำเลเลี้ยงสัตว์ร่วมกันในบริเวณนี้ แม้จะมีโครงการพัฒนาภาครัฐจำนวนมาก นักกลุ่มกิจกรรมบ้าน
หนองคูได้ 15 กลุ่ม แต่กลุ่มกิจกรรมดังกล่าวมิได้มีบทบาทต่อการพิทักษ์ปกป้องทรัพยากรและ
สิ่งแวดล้อมที่กำลังถูกคุกคาม

ในระยะที่ผ่านมาโครงการได้ใช้กระบวนการศึกษาข้อมูลโดยการจัดกลุ่มสนทนา
ย่อย(Focus group) ร่วมกับชาวบ้านในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และการค้นคว้าหาข้อมูลของ
นโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่จะผลกระทบ เมื่อเรียบเรียงข้อมูลดังกล่าวแล้วได้นำมาจัดเวทีระดับชุมชน
เพื่อแลกเปลี่ยนและตรวจสอบข้อมูล 1 ครั้ง ในเวทีดังกล่าวได้ร่วมกันกำหนดแผนหลักๆ คือ ทีมวิจัยของ

โครงการกับทีมชาวบ้านจะร่วมกันศึกษาข้อมูลกลุ่มกิจกรรมทั้ง 15 กลุ่มอย่างเจาะลึก และศึกษาข้อมูลฐานทรัพยากร, สิทธิดั้งเดิมของชุมชนเป็นลำดับต่อไป และยังมีความเห็นร่วมกันว่าชุมชนควรได้เริ่มต้นการใช้สิทธิเบื้องต้น เป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ คือการใช้สิทธิรับรู้ข้อมูลโดยขอทราบแผนการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จากหน่วยงานราชการ

2.2 พื้นที่วิจัยบ้านพนัส ตำบลชานูวรรณ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ป่าดงเค็งเป็นป่าโคก อาณาเขตต่อเนื่องกับผืนดินทามอันกว้างใหญ่ริมฝั่งลำน้ำชี ดินทามที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยตะกอนแม่น้ำเป็นดินชั้นดีสำหรับนาข้าวของชาวบ้าน ทั้งยังมีกุศ หนอง ปิงธรรมชาติมากมายเป็นระบบนิเวศของลุ่มน้ำชีตอนกลาง ชาวบ้านพนัสและอีก 9 หมู่บ้านรอบป่าดงเค็งเคยมีประวัติการต่อสู้กรณีป่าดงเค็งซึ่งกรมป่าไม้เกรงไม้ธรรมชาติออก ปลุกยุคลิปลัดและตั้งแต่ปี 2537 จนมีมติกรมให้ตัดไม้ยูคาลิปตัสออกและฟื้นฟูป่าธรรมชาติคืนมา ถึงปัจจุบันป่าดงเค็งได้ถูกจัดตั้งเป็นป่าชุมชนของ 9 หมู่บ้าน รัฐบาลอนุมัติงบประมาณเพื่อฟื้นฟูป่าจำนวน 8 ล้านบาทตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา แต่ชาวบ้านไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เพราะติดระเบียบราชการ ปัจจุบันมีโครงการเชื่อมพนมไพรในโครงการโขงชีมูลมาปิดกันลำน้ำชี และส่งผลกระทบให้เกิดภาวะน้ำท่วมนาข้าว ชุมชนตื่นตัวและกำลังสรุปบทเรียนการใช้สิทธิในอดีตกรณีป่าเพื่อก้าวไปสู่การใช้สิทธิชุมชนแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในลุ่มน้ำชี แต่ก็พบว่ามีประเด็นเร่งด่วนที่ชาวบ้านวิตกกังวลทับซ้อนขึ้นมาคือกรณีเรือตูดทรายในลำน้ำชีเหนือเชื่อมพนมไพร ส่งผลกระทบให้ตลิ่งแม่น้ำซึ่งเป็นที่ปลูกผักฤดูแล้งของชาวบ้านและเป็นทัศนียภาพของท้องถิ่นถูกทำลายจนกระทั่งที่นาในบริเวณทุ่งทามบางแปลงก็ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมตูดทรายเช่นกัน นายทุนเจ้าของท่าทรายจำนวน 7 ท่าเป็นคนอำเภอเมือง จ.ยโสธร คณะอนุกรรมการพิจารณาอนุญาตการตูดทรายกำลังจะพิจารณาอนุมัติให้กิจการตูดทรายทั้ง 7 ต่อสัญญาในวันที่ 5 มิถุนายน 2546 นี้

ระยะ 3 เดือนที่ผ่านมา หลังจากโครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสานได้ร่วมกับชาวบ้านพนัสและหมู่บ้านเครือข่าย ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและวางแผนในการศึกษาฐานทรัพยากรของชุมชนต่อไป การตื่นตัวในปัญหาเรือตูดทราย ทำให้โครงการตัดสินใจประสานการศึกษาวิจัยดังกล่าวให้ตอบสนองการเคลื่อนไหวของชาวบ้านด้วย โดยเริ่มจากการประชุมปรึกษากับแกนนำและชาวบ้านในหลายหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำเดียวกัน ในปลายเดือนพฤษภาคมจึงมีความเห็นร่วมกันของชาวบ้านหลายหมู่บ้านและมีการยื่นหนังสือกับผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธรในวันที่ 4 มิถุนายน ซึ่งมีตัวแทนชาวบ้านประมาณ 70 คน มีข้อเสนอ คือ 1) คัดค้านการให้สัมปทานตูดทราย 2) เสนอให้ทางราชการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตูดทรายในลำน้ำชี และ 3) ให้จัดตั้งคณะกรรมการศึกษาจากหน่วยราชการ จังหวัดยโสธร-ร้อยเอ็ด มี อบต.และตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมด้วย

ทีมแกนนำชาวบ้านได้ประสานงานร่วมกับชาวบ้านอื่นอีก 4 ตำบล คือ ตำบลชานูวรรณ ตำบลแสนสุข จังหวัดร้อยเอ็ด และตำบลค้อเหนือ และตำบลเชียงคำ จังหวัดยโสธร และรวมตัวกันแสดงความเห็นหลายครั้งต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณา ตรวจสอบผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งมีการดำเนินงานทั้งเป็นกลุ่มใหญ่ ประมาณ 300 - 400 คน จำนวน 2 ครั้ง และจัดเวทีชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ได้มีการแต่งตั้งชาวบ้านขึ้นเป็นคณะทำงานร่วมกับหน่วยราชการ

เพื่อพิจารณาการอนุญาตชุดทราย ซึ่งอยู่ในช่วงการดำเนินงานของคณะทำงาน และส่งผลให้มีการชะลอการอนุญาตชุดทราย

การดำเนินการของชาวบ้านกรณีเรือชุดทราย ได้เป็นโอกาสในการพัฒนาการใช้สิทธิของชุมชน ทั้งสิทธิการรับรู้ข่าวสาร มีการติดตามข้อมูลความเคลื่อนไหวของทางราชการทุกระยะ การร่วมกันศึกษาตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกันในเวทีประชุมอย่างต่อเนื่องตลอด 3 เดือนที่ผ่านมา การใช้สิทธิการมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลและตัดสินใจ และการใช้สิทธิของชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

ในขณะเดียวกัน เกิดการพัฒนาการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งเป็นเครือข่ายของคน-องค์กรชุมชนที่มีชะตากรรมอันเดียวกัน เครือข่ายขยายจาก 1 หมู่บ้านไปสู่ระดับตำบล ไปสู่สองตำบลในพาก จ.ร้อยเอ็ด และขยายข้ามเขตจังหวัดไปสู่พื้นที่พากยโสธร ขยายจากกลุ่มประชาชนที่กระตือรือร้นด้วยผู้นำธรรมชาติ ไปสู่สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.) ทั้งสองฝั่งลำชี นอกจากนี้ชาวบ้านยังประสานกับนักการเมือง (สส.นิสิต สินธุไพร พรรคไทยรักไทย จังหวัดร้อยเอ็ด) สมาชิกวุฒิสภา (สมบูรณ์ ทองบุราณ จังหวัดยโสธร และเกษม มาลัยศรี จังหวัดร้อยเอ็ด) ทั้งยังใช้กลไกทางรัฐธรรมนูญอื่น เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติอีกด้วย

ท่ามกลางการเคลื่อนไหว ชาวบ้านได้ร่วมกับโครงการพัฒนาฐานข้อมูล โดยการศึกษาฐานทรัพยากรในลุ่มน้ำโดยการศึกษาโดยชาวบ้าน ศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในบริเวณเกิดผลกระทบ (เอกสารภาคผนวก 6 ลุ่มน้ำชี) ซึ่งเป็นชุดข้อมูลเดียวกันกับแผนหลักของโครงการสิทธิชุมชนศึกษามาคือสถาน

การเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงนับเป็นปฏิบัติการใช้สิทธิครั้งสำคัญของพื้นที่นี้

2.3 พื้นที่เครือข่ายลุ่มน้ำชี การตื่นตัวต่อปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเนื่องไปลุ่มน้ำ นำพาหลายภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการคลี่คลายปัญหา ส่วนของกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่รวมตัวกันร้องเรียนรัฐบาล ในปีที่ผ่านมายังเป็นการรวมตัวเฉพาะกิจ ไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่โครงการได้เดินทางเยี่ยมพื้นที่เป็นการสำรวจเบื้องต้น ซึ่งจะรายงานผลในระยะต่อไป

ช่วงที่ผ่านมาโครงการจึงได้ประสานงาน-ประสานความร่วมมือกับองค์กรพันธมิตรต่างๆ ที่มีบทบาทดังกล่าว ได้แก่ ทีมนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งทำงานวิจัยหลายประเด็นหลายพื้นที่ในลุ่มน้ำชี, ทีมงาน สปส., สรรส. ในการจัดเวทีสมัชชาสุขภาพ, โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ภูมิโนแควร้อยเอ็ด ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินงานร่วมกันในพื้นที่วิจัยบ้านพนัสและพื้นที่อื่นๆ ในลุ่มน้ำชี, โครงการป่าชุมชนจังหวัดสุรินทร์ซึ่งมีบทบาทสนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชนดงเต็งมาตั้งแต่ปี 2537 จนถึงปัจจุบัน

และในวันที่ 14 พฤษภาคม 2546 โครงการได้ร่วมกับ สรรส. จัดสัมมนาผลกระทบจากโครงการโขงชีมูล ขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ติดตามข้อมูลความเคลื่อนไหวของโครงการโขงชีมูลและโครงการจัดการน้ำอื่นๆ ในภาคอีสาน และจะเป็นแนวทางร่วมกันต่อไปในการรณรงค์ร่วมกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ลุ่มน้ำชีในอนาคต

3. พื้นที่วิจัยภูมิลักษณ์

พื้นที่บ้านโนนป่าก่อและเครือข่ายชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติภูสัฐาน อ.ดงหลวง จ.มุกดาหาร ได้รับการชะลอการอพยพราษฎรตามโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อปี พ.ศ. 2537 บนเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 102,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 หมู่บ้าน ของตำบลกกชุม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีคำสั่งของสำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2544 ที่ 50/2544 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหามลพิษจากคนจนกรณีป่าภูสัฐาน และให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการศึกษาวิจัยความเป็นไปได้ของคนอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีผลสัมฤทธิ์ใดๆ ความคืบหน้าล่าสุดมีความเป็นไปได้ว่ากระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะรับพื้นที่อยู่ในโครงการอุทยานน้ำร่องที่จะศึกษาคนอยู่ร่วมกับป่า

การดำเนินการของโครงการในพื้นที่นี้อยู่ในภาวะท้าทายสูง ขณะที่ชุมชนยังไม่มั่นใจกับนโยบายรัฐ ที่ปัจจุบันยังมีการผลักดันราษฎรที่อยู่อาศัยในเขตป่าออกจากพื้นที่อยู่ และมีการจับกุมหลายรายในพื้นที่รอบป่าภูสัฐานในระหว่างที่ผ่านมา (ดูภาคผนวก 3 พื้นที่ภูสัฐาน)

ในระหว่างที่ผ่านมา โครงการได้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้านภูสัฐานจัดเวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์ชุมชนขึ้นที่บ้านแพ่ง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ได้กระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นขึ้นระหว่างชาวบ้านรอบเขตป่าภูสัฐาน

เวทีการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านยังเป็นแบบแผน เวทีการเรียนรู้หลักของชาวบ้านโนนป่าก่อ ทีมวิจัยชาวบ้านมีปัญหาอยู่ยากในช่วงนี้เพราะทีมวิจัยมีปัญหาเศรษฐกิจ ต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่น แต่ก็มักมีกลุ่มเยาวชนบางส่วนที่เข้ามาเป็นกำลังเสริมในการช่วยจัดทำแผนที่แปลงเกษตรและข้อมูลอื่นๆ เท่าที่จะช่วยได้

เวทีการแลกเปลี่ยนภายในสะท้อนว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านมาโครงการจะจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางนโยบาย และผลกระทบจากภายนอกหลายกิจกรรม แต่การจัดการภายในของชุมชนยังไม่สามารถคิดค้นทางเลือกได้อย่างเหมาะสม จึงมีแผนที่จะเน้นการวิจัยเพื่อตอบสนองการทำกินของชาวบ้านมากขึ้น รวมทั้งกิจกรรมที่จะสามารถร่วมมือกับทุกฝ่ายได้เช่นการบวชป่า เป็นต้น

4. สถานะฐานข้อมูลของโครงการ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ถือว่า ไม่เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้หลายส่วนเนื่องจากปัญหาการบริหารโครงการและสถานการณ์พื้นที่ โดยเฉพาะระบบงบประมาณที่ไม่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ระบบฐานข้อมูลสำคัญของโครงการที่จัดทำเรียบร้อยแล้วคือ ข้อมูลพื้นฐานชุมชนพื้นที่วิจัยตามโครงการ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เครือข่าย เช่น พื้นที่ห้วยนา - ลุ่มน้ำมูน

ในกรณีพื้นที่บ้านพนัส ท่ามกลางการปฏิบัติการใช้สิทธิชุมชนก็มีการพัฒนาฐานข้อมูลของโครงการขึ้นอย่างสำคัญ ทั้งด้านข้อมูลพื้นฐานทรัพยากรและบทเรียนเชิงกระบวนการในการปฏิบัติการใช้สิทธิ ขณะที่พื้นที่ราชโศกการวิจัยไผ่บ้านซึ่งถือเป็นผลงานขององค์กรชาวบ้านที่ยกระดับการใช้สิทธิขึ้นอย่างสำคัญ ก็จะเป็นการยกระดับข้อมูลองค์ความรู้เรื่องพื้นที่ป่า - ทาม อย่างสำคัญอีกด้วย

ปัจจุบันโครงการพร้อมที่จะร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่วิจัย ดำเนินการให้เกิดชุดข้อมูลตามกรอบการศึกษาตามแผนที่วางไว้

5. บทเรียนและข้อเสนอแนะ

5.1) จากการดำเนินการในระหว่างที่ผ่านมา โครงการได้บทเรียนสำคัญในเชิงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ถือว่า โครงการได้พัฒนาหลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ อย่างมีส่วนร่วมให้เกิดบูรณาการได้อย่างแท้จริง ให้งานวิจัยเป็นพลังของการปฏิบัติการ และการปฏิบัติการเป็นทั้งเหตุและผลของการวิจัย เช่น กรณีพื้นที่พนัส ทั้งยังค้นพบกรณีโรมาไนโด ที่ปฏิบัติการใช้สิทธิของชุมชนถึงระดับชาวบ้านลุกขึ้นมาทำงานวิจัย โครงการได้กำหนดบทบาทเป็นผู้วิจัยการปฏิบัติการใช้สิทธิในครั้งนี้

5.2) การกำหนดแผนงานและกิจกรรมอย่างละเอียด ตามที่ปรากฏในโครงการ มีความแข็งตัวและไม่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงที่ซับซ้อนซึ่งต้องพลิกแพลงอยู่ตลอดเวลา ควรมีการปรับแผนและงบประมาณให้ยืดหยุ่นมากที่สุด ในทางการบริหารควรมองที่ผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์และการตอบโจทย์วิจัยเป็นสำคัญ

5.3) การสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจและทักษะของเจ้าหน้าที่ที่มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งในแผนงานปัจจุบันยังไม่เพียงพอ ควรมีแผนร่วมกับส่วนกลางอย่างเป็นระบบขั้นตอน ในการพัฒนาบุคลากรของโครงการ

5.4) โครงการอาจต้องประสานความร่วมมือและประสานทรัพยากรกับหน่วยงานอื่นให้มากขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ หรืออาจต้องประเมินสรุปบทเรียน เมื่อดำเนินงานไประยะหนึ่ง เพื่อที่จะขยายผลการดำเนินงานให้กว้างขวางมากขึ้น ทั้งประเด็นและเชิงพื้นที่

NE1: ส่วนสำนักงานภาคอีสาน

รายงานความก้าวหน้า

1-5

เอกสารภาคผนวก

1. ผลงานงวดโครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน

1-5

2. รายงานสัมมนาการจัดการน้ำอีสาน

6-28

รายงานความก้าวหน้า โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน ส่วนประสานงานภาคอีสาน (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๔๖)

ส่วนสำนักงานภาคอีสาน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้แก่ทีมงาน และ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ หรือหมู่บ้าน เป้าหมายของโครงการ ซึ่งกระบวนการทำงานที่ผ่านมาการจัดบทบาทหนุนเสริมอย่างจริงจังยังไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะเจ้าหน้าที่ข้อมูลที่ได้รับผิดชอบตั้งแต่เริ่มโครงการมีการปรับบทบาทในการทำงานในกรณีลุ่มน้ำชีมากขึ้น แต่บทบาทในการหนุนเสริมพื้นที่เป้าหมายก็ยังคงดำเนินการควบคู่กันไป แต่สิ่งที่ต้องเน้นให้มากขึ้น คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เจ้าหน้าที่ให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงานที่ต้องควบคู่ทั้งงานผลักดันเชิงยุทธศาสตร์ของภูมิภาค และการดำเนินงานของโครงการไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาสามารถสรุปสถานการณ์ของโครงการภาคอีสานได้ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้

ในที่นี้จะเน้นกระบวนการเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่เป็นหลัก ช่วงที่ผ่านมาการดำเนินการในด้านนี้สามารถทำได้เพียง ๒ ลักษณะ คือ การประชุมเจ้าหน้าที่ ซึ่งที่ผ่านมามีการประชุมโครงการ ๑ ครั้ง เป็นการปรึกษาหารือในเรื่องการจัดทำผลงานของแค่โครงการย่อย ซึ่งก็มีการปรับปรุงจนสามารถใช้เป็นผลงานที่เจ้าหน้าที่ต้องทำรายงาน (เอกสารภาคผนวก) การประชุมเจ้าหน้าที่เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจแก่คนทำงาน ซึ่งยังไม่สามารถปรับความเข้าใจหรือหนุนเสริมให้เกิดการทำงานในทิศทางเดียวกันได้ เช่น การกำหนดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน , การประเมินองค์การชุมชน , การเรียนรู้ชุมชน หรือ การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อวางแผนงาน ฯลฯ การเรียนรู้จากการประชุมมีระยะเวลาจำกัด แต่ประเด็นการทำความเข้าใจมีมาก ทำให้การพูดคุยที่จะนำไปสู่การปฏิบัติการร่วมกัน หรือ ติดตามงานให้ต่อเนื่องนั้นทำได้ไม่เต็มที่ ซึ่งที่ผ่านมาได้ใช้เวทีประชุมอย่างเป็นทางการเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนและวางแผนการทำงานร่วมกัน ติดตามสถานการณ์ปัญหาจากการปฏิบัติงาน ได้ใช้เวทีในการวิเคราะห์สถานการณ์และวางแผนทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ส่วนการติดตามเพื่อสร้างเป็นความรู้ยังไม่ได้ดำเนินการ

ส่วนการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการเกิดขึ้นสม่ำเสมอ ซึ่งบางครั้งกระบวนการเรียนรู้ในเวทีที่มีคนจำนวนมากอาจจะนำไปสู่การทำความเข้าใจร่วมกันทั้งหมดไม่ได้ ฉะนั้นต้องสังเกตว่าเจ้าหน้าที่คนใดมีความเข้าใจระดับไหน เพราะกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่แต่ละคนมีทักษะ ความสามารถที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งบางครั้งก็หนุนเสริมกัน บางครั้งก็ทำลายจุดเด่นซึ่งกันและกัน ซึ่งการปรับตัวหรือการทำงานในลักษณะอย่างนี้ก็คือว่าเป็นชุดความรู้ที่เกิดขึ้นด้วย

หากประเมินความเปลี่ยนแปลงของเจ้าหน้าที่ ถือว่ามีความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดทีเดียว เช่น มีความเข้าใจในหลักการโครงการ และที่สำคัญสามารถนำมาจัดวางกระบวนการเรียนรู้ ชุมชนได้ ถึงแม้จะไม่สามารถทำได้ทุกคนก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเริ่มดำเนินโครงการ ก็ถือว่ามีความก้าวหน้ามากขึ้น กระบวนการที่ทำให้เกิดความเข้าใจ คือ การได้ร่วมแสดงความ คิดเห็นในเวทีประชุม ได้ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ ได้เข้าร่วมกิจกรรมบ่อย ๆ ก็ทำให้เกิดความ เข้าใจมากขึ้นเช่นเดียวกัน สรุปกระบวนการเรียนรู้ที่จะสร้างความเข้าใจต่อการปฏิบัติงาน คือ

๑) การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับทีมของโครงการ ส่วนกลาง (กรุงเทพ ฯ) และการประชุมทีมงานภาค

๒) การจัดกิจกรรมร่วมกันของเจ้าหน้าที่ เช่น การจัดสัมมนา หรือ การจัด ประชุมชาวบ้าน โดยมีวิทยากรมาให้ความรู้ชาวบ้าน ซึ่งในส่วนนี้ก็สร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ เจ้าหน้าที่ไปพร้อม ๆ กัน

๓) การจัดปรับโครงการ หรือการสร้างเวทีการวิเคราะห์แผนงานโครงการ ซึ่ง ความไม่พร้อมในด้านการกำหนดขอบเขตงาน หรือขอบเขตประเด็นของส่วนกลาง สามารถเป็น เครื่องมือทางอ้อมที่ทำให้เจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคมีความเข้าใจโครงการมากขึ้นด้วย

๔) ประสบการณ์เดิมของเจ้าหน้าที่แต่ละคนเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิด กระบวนการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หรือเรียนรู้ได้เร็วขึ้น

อัตลักษณ์ของการทำงานของแต่ละองค์กร บุคคลมีความแตกต่างกันไป ซึ่งการ ปรับเปลี่ยนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันถือว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก ซึ่งนี่คือกระบวนการเรียนรู้ที่ ดีที่สุดของการทำงานบริหารบุคคล และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สามารถเกินเกินกว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกสถานการณ์สุดท้ายจะเป็นความรู้ที่ดีที่สุด หากสามารถบันทึกไว้ได้ อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ร่วมกับทางมหาวิทยาลัยมหาสารคามทั้งความร่วมมือ ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการพัฒนางานข้อมูล เช่น เวทีนำเสนอข้อมูลเชิงข้อมูล (เอกสารภาคผนวก) เวทีสัมภาษณ์สุขภาพ หรือเวทีการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในลุ่มน้ำชี เป็น ต้น

บทเรียนและข้อเสนอแนะ

บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานและข้อเสนอแนะในแต่ละประเด็นที่สำคัญ คือ

๑) การกำหนดประเด็นการศึกษา หรือขอบเขตเนื้อหา ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมา มีการเตรียมโครงการช่วงระยะเวลา ๖ เดือน แต่ก็ทำได้ไม่เต็มที่ ทำให้การกำหนดประเด็นไม่ ชัดเจน หรือมีความคลาดเคลื่อนจากความจริงในระดับพื้นที่แต่ก็ไม่ถือว่าเป็นปัญหา หาก การศึกษา คือ การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมา ประเด็นการศึกษาหรือทิศทาง การ

ผลงานงวดโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

งวดงาน	กรณีศึกษา	ผลงานงวดส่งสกว.
งวดที่ 1	ส่วนประสานงานกลาง	ลงนามสัญญา
	ลุ่มน้ำชี	ลงนามสัญญา
	ลุ่มน้ำมูล	ลงนามสัญญา
	ป่าภูสีฐาน	ลงนามสัญญา
งวดที่ 2	ส่วนประสานงานกลาง	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1</u> 1. รายงานประเมินผลการดำเนินงาน 4 โครงการย่อย 2. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย (ชุดข้อมูลที่ได้แสดงกระบวนการสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่) 3. ชุดฐานข้อมูลชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 1
	ลุ่มน้ำชี	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิบนฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรของชุมชน การใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชนและการจัดการน้ำ) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนา การจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 1
	ลุ่มน้ำมูล	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิบนฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรของชุมชน การใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการน้ำ) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนา การจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 1
	ป่าภูสีฐาน	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิบนฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชน) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนา การจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย

งวดงาน	กรณีศึกษา	ผลงานवादส่งสกว.
		5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 1
งวดที่3	ส่วนประสานงานกลาง	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2</u> 1.รายงานประเมินผลการดำเนินงาน 4 โครงการย่อย 2.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย (ชุดข้อมูลที่แสดงกระบวนการสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่) 3.ชุดฐานข้อมูลชุมชน 4.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 2
	คุ่มน้ำชี	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2</u> 1.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชนและการจัดการน้ำ) 3.ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 2
	คุ่มน้ำมูล	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2</u> 1.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2.ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการน้ำ) 3.ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 2
	ป่าภูสีฐาน	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2</u> 1.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2.ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชน) 3.ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 2

งวดงาน	กรณีศึกษา	ผลงานวัดส่งสกว.
งวดที่ 4	ส่วนประสานงานกลาง	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3</u> 1. รายงานประเมินผลการดำเนินงาน 4 โครงการย่อย 2. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะที่มวิจัย (ชุดข้อมูลที่แสดงกระบวนการสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่) 3. ชุดฐานข้อมูลชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 3
	ผู้นำชี	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะที่มวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชนและการจัดการน้ำ) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 3
	ผู้นำมูน	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะที่มวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการน้ำ) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 3
	ป่าภูสีฐาน	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะที่มวิจัย การเสริมสร้าง และประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชน) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 3

งวดงาน	กรณีศึกษา	ผลงานวัดส่งสกว.
งวดที่ 5	ส่วนประสานงานกลาง	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 4</u> 1. รายงานประเมินผลการดำเนินงาน 4 โครงการย่อย 2. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย (ชุดข้อมูลที่แสดงกระบวนการสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่) 3. ชุดฐานข้อมูลชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 4
	คุ่มน้ำชี	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 4</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชนและการจัดการน้ำ) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 4
	คุ่มน้ำมูล	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 4</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการน้ำ) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 4
	ป่าภูสีฐาน	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 4</u> 1. รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชาวบ้าน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิพื้นฐานทรัพยากร) 2. ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัดการป่าชุมชน) 3. ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน 4. รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5. รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 4

งวดงาน	กรณีศึกษา	ผลงานงวดส่งสกว.
งวดที่ 6	ส่วนประสานงานกลาง	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 5</u> 1.รายงานประเมินผลการดำเนินงาน 4 โครงการย่อย 2.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย (ชุดข้อมูลที่แสดงกระบวนการสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่) 3.ชุดฐานข้อมูลชุมชน 4.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 5.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 5
	คู่มือน้ำชี	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 5</u> 1.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานทรัพยากร) 2.สรุปรายงานการวิจัยคู่มือน้ำชี - ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน - ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัด การป่าชุมชนและการจัดการน้ำ) 3.รายงานการพัฒนา/การจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 4.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 5
	คู่มือน้ำมูล	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 5</u> 1.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานทรัพยากร) 2.สรุปรายงานการวิจัยคู่มือน้ำมูล - ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน - ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัด การน้ำ) 3.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 4.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 5
	ป่าภูสีฐาน	<u>รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 5</u> 1.รายงานการอบรม/พัฒนาทักษะทีมวิจัย การเสริมสร้างและประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของชุมชน (ชุดข้อมูลกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานทรัพยากร) 2.สรุปรายงานการวิจัย กรณีป่าภูสีฐาน - ชุดข้อมูลบทเรียนกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน - ชุดข้อมูลฐานทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน (การจัด การป่าชุมชน) 3.รายงานการพัฒนาและการจัดกิจกรรมด้านเครือข่าย 4.รายงานการเงิน 6 เดือน ครั้งที่ 5

รายงาน (ถอดเทป)
เวทีเสวนาสถานการณ์การจัดการน้ำภาคอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
14 พฤษภาคม 2546

สถานการณ์การจัดการน้ำของรัฐที่ส่งผลกระทบและเป็นปัญหาในภูมิภาคอีสานในปัจจุบัน คือ การดำเนินโครงการโขงชีมูล ซึ่งการดำเนินโครงการได้ผ่านมากว่า ๑๐ ปี ปัจจุบันได้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ระบบนิเวศนํ้าอีสานอย่างไร มีวิทยาการที่ทำการศึกษารวบรวมเอกสารและการสำรวจพื้นที่ที่ดำเนินโครงการโขงชีมูลในภาคอีสานจะได้มานำเสนอข้อมูล คือ คุณเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ เจ้าหน้าที่โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

เลิศศักดิ์ :

แนวผันน้ำที่โขง ชี มูล วางแผนไว้ แนวผันน้ำทั้งหมด 13 จุด จากแม่โขงช่วงตั้งแต่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ไปจนถึงอ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี จุดผันน้ำทั้ง 13 แห่ง ได้ทำการวางแผนทางเลือก ผันน้ำออกไปทั้งหมด 34 แนว จากแม่น้ำโขงจะมีจุดหมายปลายทางคลองส่งน้ำอยู่ 2 จุด ที่เขื่อนอุบลรัตน์และเขื่อนลำปาว ผมว่าการเมืองเลือกโขง ชี มูลจะเห็นที่ลำปาว ตรงที่ผมพูดอันนี้มีข้อมูลเกิดขึ้นที่ได้รับข่าวคราว ส่วนใหญ่กรมพัฒนาส่งเสริมพลังงานพยายามที่จะเสนอกรม นักการเมืองให้เลือกที่น้ำเลย เพราะอยู่ต่างระดับ จะส่งน้ำด้วยแรงโน้มถ่วงไปได้เร็วกว่า แต่ถ้าจากห้วยหลวงมาที่ลำปาวจะเป็นแนวระนาบมันจะไม่ถึงเท่าไร ที่บอกว่าการเมืองเลือกโขงชีมูล เพราะว่าแนวนี้เป็นแนวของที่ต้องผ่านจ.อุตรธานีของท่านประจวบ ไชยสาส์น ผ่านหนองหารกุมภวาปี เดี่ยวจะขยายความต่อไป เกี่ยวกับเรื่อง EIA เกี่ยวกับเรื่องของคณะกรรมการชุดทำงาน ได้พิจารณาได้ข้อคิดเห็น เกี่ยวกับโขงชีมูล ได้ 5 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1. เรื่องของการชักข้อโครงการจัดการ
2. การสูบน้ำจากน้ำโขง
3. การแพร่กระจายของดินเค็ม
4. หอยพาหะ
5. โรคพยาธิ

ที่นี้ในสายตาของนักพัฒนาเอกชน ชาวบ้านอาจจะเรียกว่า "ชีวิตวัฒนธรรม" ของคนในลุ่มน้ำ หรือชีวิตวัฒนธรรม ก็มีอยู่ประมาณ 2 - 3 ประเด็นหลักๆ ประเด็นใหญ่ที่สุดคือเรื่อง ป่าบุ่งป่าทาม ที่พี่น้องราษฎรได้เคลื่อนไหว ที่เห็นได้ชัดว่า คอมมันท์ของนักวิชาการในสมัยนั้น ปี 2536 ตั้งแต่ มติกรม.ปี 2532 ถึง 2536 และใน EIA ต่างๆ ได้ตีค่าป่าทามเป็นที่รกร้างว่างเปล่า และเป็นที่ป่าไผ่ริมน้ำ คอมมันท์ 5 ประเด็นไม่มีเกี่ยวกับป่าทาม ในมุมมองของ

นักพัฒนาเอกชนกับชาวบ้านมองเห็นป่าทาม เป็นประเด็นใหญ่ที่สุด สิ่งนี้จะเห็นว่าตรงป่าทาม ไม่ได้ถูกทำเนิงาน ทำให้สูญเสียความร่วมมือในภูมิภาคต่างๆ แต่เราก็มีมหาวิทยาลัย มหาสารคามและมหาวิทยาลัยขอนแก่นและชาวบ้าน พยายามผลักดันให้เกิดความร่วมมือ ในการยื่นเสนอขอเสนอ ทำให้ EIA ของข้อมูล ระบุโครงการ ถูกประเมินใหม่ในประเด็นป่า ทาม เพราะว่าน้ำสงครามที่ถูกยกเลิกไปมีประเด็นเรื่องป่าทาม ประเด็นหนึ่งที่ทำให้โครงการนี้ ไม่ถูกก่อสร้างต่อไป ช่วงปีพ.ศ. 2530 เป็นต้นมา สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น (RDI) พยายามศึกษาเรื่องป่าบุ่งป่าทาม การศึกษาป่าบุ่งป่าทามในลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ต่อการใช้ ประโยชน์ของชาวบ้าน ในเรื่องการจัดการของ EIA เยอะมาก ประเด็นที่สอง คือเรื่องของคัน ไคย คันดินกันน้ำ อันนี้เป็นตัวอย่างที่คลาสสิกมากของโครงการโขงชีมูล เกี่ยวกับเรื่องของคัน ดินกันน้ำที่หนองหานกุมภวาปี อันนี้ยิ่งกว่าราชีไคย

ราชีไคยก็สุดยอดแล้ว ในการจัดการน้ำ หนองทั้งหนองทุกทิศทางอยู่สูงกว่า หนองทั้งหมด เส้นคันดินทั้งหมด 80 กว่ากิโลเมตร จะปิดทางเข้าน้ำทั้งหมด แม่น้ำนอกสายไม่ สามารถเข้ามาได้ ปิดทางน้ำเก่า 20 กว่าสาย ผมจะขยายเรื่องหนองหานกุมภวาปีอีกนิด ใน เรื่องของแนวคันน้ำของนักการเมือง เป็นการสู้กันระหว่างนายประจวบ ไชยสาธิต กับกรม พัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานจะเลือกแนวแม่น้ำเลยที่ผมว่าที่มี ความชันอยู่ เขื่อนห้วยหลวงเป็นแนวที่จะต้องใช้ไฟฟ้าสูบน้ำ ขึ้นมาที่สูง ไม่สามารถส่งน้ำทาง ห้วยหลวงมาที่หนองหาน ตรงที่จุดห้วยหลวงต่ำระดับเขตน้ำสูงสุดอยู่ที่ 160 เมตรระดับน้ำทะเล ปานกลาง ท้องน้ำประมาณ 151 เมตรระดับน้ำทะเลปานกลาง แต่ท้องน้ำของกุมภวาปี 168 มรทก. ต้องใช้ไฟฟ้าสูบน้ำสูบน้ำไฟฟ้าเป็นช่วงๆ ซึ่งเป็นการเสียพลังงานไฟฟ้าไปเยอะมาก แล้วต้องเอาค่าราคาสูบน้ำไปบวกที่จะต้องเก็บค่าน้ำกับชาวบ้าน โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเสีย งบประมาณมาก

ประเด็นต่อไปคือเรื่องการแพร่กระจายของไมยราพยักษ์ ที่เห็นชัดที่สุดคือที่รา ชีไคย ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ย่างเก็บน้ำในราชีไคยมีไมยราพยักษ์ การดูกลามของไมยรา พยักษ์มาที่พื้นที่ป่าทาม ป้ายเล่าให้ฟังว่า ความที่ราชีไคยตายไปหลายตัวแล้ว คือกินไมยรา พยักษ์ที่มีหนามแหลมคม ทั้งใบ กิ่ง ก้าน ดอก ไมยราพยักษ์เข้ามาในประเทศไทยประมาณปี 2490 เขาเชื่อว่าเป็นเกษตรกรแถวจังหวัดเชียงใหม่ ทำไร่ยาสูบ นำเข้ามาหวังจะเป็นพืชคลุม ดิน เอามา 2 พันธุ์ คือ มีหนามกับไม่มีหนาม เมล็ดทนทานมาก แพร่กระจายเร็วมาก ยึดพื้นที่ ที่เป็นพืชท้องถิ่น 2 ปียังฝังอยู่ใต้ดิน ผมพยายามนึกอยู่ว่า ย่างราชีไคย ที่เปิดน้ำออกไปช่วง 2 ปียังฝังอยู่ใต้ดินผมพยายามนึกอยู่ว่าย่างราชีไคยที่เปิดน้ำออกไปช่วง 2 ปี ตามมติกรม ที่ชาว บ้านเรียกร้องให้เปิดเขื่อน ในทางกลับกัน ถ้าอยากปราบไมยราพยักษ์ต้องปิดราชีไคย 5-10 ปี มันอาจจะเน่าตาย ตอนนี้พื้นที่ไมยราพยักษ์ที่ราชีไคย ประมาณ 20,000 ไร่

ประเด็นความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องป่า ถ้าในฤดูน้ำเป็นฤดูกาลวางไข่ของปลา เพราะ อย่างนั้นฤดูน้ำหลากจึงไม่ปิดเขื่อน เห็นชัดว่าเป็นประเด็นที่ขัดแย้งกัน EIA อาจจะยังไม่เห็น ตรงไหนเปิดตรงไหนปิด เรื่องคำถามต่อความสมบูรณ์เรื่องประมง เปิดเดือนไหนปิดเดือนไหนก็

ยังไม่รู้ แต่เท่าที่รู้คือว่า จะทำการเกษตรทุกฤดูกาล เห็นกว้างๆว่าจะปิดน้ำในช่วงฝนทิ้งช่วง จะปิดน้ำเพื่อจะเอาน้ำมาเสริมทำการเกษตร เรายังไม่รู้ว่าจะปิดน้ำช่วงไหน ผมว่าเป็นประเด็นใหญ่เพราะว่า จะทำให้ระบบแม่น้ำรวน ถ้าว่างโมเดลไว้ดีในการเปิด-ปิดน้ำ ผมก็ไม่รู้ว่าน่าตามันจะออกมาอย่างไร ผมมีข้อเสนอ 4 รูปแบบว่า 1. ปิดเขื่อนแต่ละเขื่อนพร้อมกันหมด 2. ปิดเขื่อนไล่ลงมาจากบนลงล่าง 3. ปิดเขื่อนจากล่างก่อนแล้วไล่ขึ้นมาข้างบน 4. แบบนี้ถ้าวางรูปแบบใน EIA อาจจะตอบปัญหาไม่ได้ ยังไม่เห็นว่าจะเปิด-ปิดยังไง การเปิด-ปิดเขื่อนส่งผลต่อระบบนิเวศอย่างไร รูปแบบของโครงการในปัจจุบันมันมีเพิ่มขึ้นมา มีตัวละครใหม่ๆ เกี่ยวกับโครงการโขงชีมูล อาจจะเปลี่ยนชื่อไปก็ได้ ที่ผ่านมาก็มีการศึกษาเกี่ยวกับการผันน้ำ โครงการส่งน้ำระบบท่อ โครงการเติมน้ำเติวชีวิต จะทำอยู่ 2 อย่างคือ ย้ายน้ำข้ามลุ่มน้ำ อันไหนขาดก็ย้าย ย้ายไปย้ายมา อันนี้คือโครงการใหม่ล่าสุด ในการปรับโฉม จากข้อมูลเดิมของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ตอนนี้โขงชีมูล เท่าที่ทราบ เขพยายามที่จะผลักดันโขงชีมูลตัวเก่าในแม่น้ำเลยให้ได้มาที่ปากอุบลราชธานี ตอนนี้กำลังผลักดัน

ธีรดา :

ยังมีประเด็นที่น่าแลกเปลี่ยนคือเรื่องดินเค็ม เรื่องป่าทามแล้วให้อีโวน่าเพิ่มเติม อยากให้ท่านอาจารย์บรรยายให้รายละเอียดชนิดหนึ่งเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ของคนลุ่มน้ำกับป่า

อาจารย์ยรรยง :

อยากจะเติมประเด็นใหม่เรื่อง สุขภาพองค์รวมสุขภาพสังคมเข้าไปด้วย เช่น คลองทำต่าน ชาวบ้านได้รับเงินชดเชย ภายหลัง ๑ ปี มีคนติดเอดส์ แปรลิมเปอร์เซิน ยุทธศาสตร์เรื่องสุขภาพ เป็นประเด็นเสริมกับข้อมูลที่ทำมาแล้ว ต้องมีการผ่าตัดระบบอีไอเอ ต้องมีการปรับปรุงระบบอีไอเอ ไม่ครอบคลุม ไม่สมบูรณ์ อยากเห็นภาพของอีไอเอ ต้องมีการผนวก SEA SIA EIA เข้าด้วยกัน คชก.กับนโยบายไม่เข้ากัน ในกระบวนการต้องมีชาวบ้าน ประชาชนมีส่วนร่วม พื้นที่ที่มีดินเค็มมาก 80% มี ปัญหาสุขภาพเรื่อง โรคไตและปวดหลังเพิ่มมากขึ้น ทำลายความมั่นคงทางด้านอาหาร ขาดโปรตีน หาปลาไม่ได้ส่งผลต่อร่างกาย

ปี 2546 (นโยบายสาธารณะ) ภาพนโยบายการจัดการน้ำ ต้องมาจากรัฐสภา มีส่วนร่วม ต้องมีการถอดบทเรียนผลกระทบ จาก โครงการของรัฐ ข้อมูล FAO ทุกเขื่อนขาดทุนและไม่ตอบสนอง ประชาชนเป็นหนี้รับภาระ

การรวบรวมข้อมูลเรื่องประเด็นการจัดการน้ำโดยองค์กรชุมชน นำเสนอเอกสาร ข้อมูลเป็นชุดองค์ความรู้ สู่กับภาครัฐ หาทางเลือกที่สนับสนุนการจัดการน้ำโดยไม่ใช้เขื่อน (มีชุดคำตอบแล้ว) พยายามสร้างความร่วมมือกับพันธมิตรเพื่อรวบรวมข้อมูล ในกรณีมหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อง ผลกระทบจากโครงการร่วมมือของไทย ออสเตรเลีย ข้อมูลการศึกษาไม่ตรงกันไม่น่าเชื่อถือ

ประเด็นป่าบุ่งป่าทาม เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นสต็อกปลา แหล่งความมั่นคงทางด้านอาหาร วิถีชีวิต ต้องมีการเคลื่อนไหวทางนิเวศทางวัฒนธรรม ต่อไปอย่างไร หลังจากที่มีนหาบไป

ไพจิต (ราชโกล) :

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบว่า ให้ปรับแผนการดำเนินงานในปี 2537 ข้อเท็จจริง คือว่า มันสร้างเสร็จไปแล้วและเก็บน้ำแล้ว คณะรัฐมนตรีให้ปรับแผนการดำเนินงาน หลังจากเขียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ถ้าถามว่า แล้วเงินที่เพิ่มขึ้นมาเอามาจากไหน มันคือการคอร์รัปชัน ผมคิดว่า เป็นเรื่องค่อนข้างชัดเจน ผมค้นหาเรื่องราวหรือมติดังกล่าว ที่เกี่ยวข้องกับราชโกลทุกตัวเลย แล้วไม่มีมติดังกล่าว คือมันจะต้องระบุชัดเจนว่า ขนาดแรกที่จะอนุมัติ 17 ก.ค. 2532 เป็นฝ่ายยาง ขนาด 140.5 มรทก. งบประมาณ 140 ล้านบาท จะต้องมิต่ออีกอันหนึ่งบอกว่า เปลี่ยนจาก ฝ่ายยางเป็นเขื่อนคอนกรีต ที่ทำไว้ 119 มรทก. เพิ่มขึ้นเป็น 875 ล้านบาท มันต้องมีตัวนี้แต่ที่เราค้นหามันไม่มี ซึ่งผมคิดว่าทุกตัวของโงงซิมูล มีเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับทุกๆตัว นี่คือการคอร์รัปชัน ที่ไม่รู้ว่าจะเงินมาได้อย่างไร ผมคิดว่าประเด็นคอร์รัปชันหรือการฉกฉกของโครงการ เป็นเรื่องที่ต้องเจาะลึกลงไป ข้อมูลเหล่านี้มันจะไม่ถึงชาวบ้าน มันเป็นเรื่องใหญ่ ที่อยากให้ประเด็นที่เราจะหาคำตอบมาคุยกัน

เลิศศักดิ์ :

เกี่ยวกับประเด็นที่ป้าว่า ก็น่าจะร่วมกันปรึกษา ในเรื่องของการฉกฉกโครงการ แต่เรื่องนี้เป็นมติของกรม คือว่าฝ่ายยางในปี 2532 แต่ในการศึกษาความเหมาะสมและ EIA ไม่ได้มองหลายสิ่งหลายอย่าง เพราะฉะนั้น ข้อมูลเดิม SF ข้อมูลเริ่มต้นเป็นแบบคอนกรีต ปี 35-36 มีเอกสารที่เป็นฝ่ายยาง มาจากมติ กรม.เดิม หลังปี 2532 และเป็นโครงการลวกๆและมีกรม, ด้ยจที่จังหวัดขอนแก่น ไปศึกษาไปทำข้อมูลให้ หนึ่งหมื่นแปดพันล้านบาท เอาไปศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ก็เลยทำให้มันใหญ่ขึ้น แต่งบประมาณก้อนใหญ่หลังจากนั้นค่อยมาปรับโครงการ

สนั่น :

การทำโครงการเขื่อนขนาดใหญ่ ชาวบ้านมีคำถามว่า การสร้างเขื่อนเพื่ออะไร โครงการ โงงซิมูล ทำเพื่อการเกษตร และไม่ได้แสดงข้อมูล การนำน้ำไปใช้ที่ไหน สร้างเขื่อนอย่างเดียว การแบ่งอำนาจของฝ่ายรัฐ

เขื่อนราชโกล จะมีการสร้างเพื่อพื้นที่การเกษตร 34,400 ไร่ การเปลี่ยนกระทรวงรับผิดชอบ กรมชลประทานอ่างเก็บน้ำ 52,000 ไร่ โครงการโงงซิมูล มีการใช้เงินไปแล้ว หนึ่งกว่าล้าน และมีพื้นที่ชลประทาน 5 แสนไร่ ในขณะที่การสำรวจจริง คือ 700-800 ไร่

ประเด็นการเปลี่ยนทุนในการสร้างเขื่อน ไปให้ชาวบ้าน ต้องมีการติดกันต่อ ร่วมมือกัน

นี้เป็นข้อเท็จจริงที่راضيไศล มันเป็นช่องว่างของทุกกรม ใครละครับที่จะพูดถึงเรื่องนี้ นักวิชาการก็ไปทำ EIA รับจ้างกันอ้อมหมีพื้กันไปหมด สำหรับโครงการโขงชีมูล มีแค่ NGOs ที่พูดแล้วไม่น่าเชื่อถือ ก็โวยวายกันไป คำถามของชาว NGOs เมื่อครู่นี้ เราก็เคยสัมภาษณ์มาบ้างเล็กน้อยว่า ถ้าเงิน 800 กว่าล้าน ที่راضيไศล ถ้าสมมติมาถามชาวบ้านแต่แรกว่า จะทำยังไงกับเงิน 800 กว่าล้านนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์มหาศาลมาก คิดแค่เฉพาะว่าในน้ำท่วมสูงขึ้นมา ขุดสระเลี้ยงปลา เอาไว้ให้พี่น้องทำโครงการนาร่องฯ 25,000 บาท มันก็จะได้หลายพันราย แต่ขณะนี้คนที่สูบน้ำมีไม่กี่คนและเค็มด้วย เราจะเลือกกันอย่างไรละครับเจ้าของภาษีทั้งหลาย

อีรดา :

พี่แนกก็ได้แลกเปลี่ยนอีกประเด็นหนึ่ง มีอีกประเด็นหนึ่งซึ่งคิดว่า น่าจะพูดถึงความคุ้มค่าหรือประสิทธิภาพของโครงการ คิดว่าเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยง แลกเปลี่ยนกันไปเพราะว่าประเด็นเรื่องการสร้างเขื่อน เรื่องหนึ่งซึ่งคิดว่าจะเป็นจุดอ่อนและเป็นเงื่อนไขที่ดี ภาคอีสานเป็นภาคที่มีความพิเศษ อีโวน่า น่าจะได้เสนอภาพตรงนี้

อีโวน่า

ประเด็นเรื่องดินเค็ม

การนำเสนองานวิจัยที่ทำปีที่แล้ว รายงานวิจัยของภาครัฐที่มีการทำมาแล้วของมหาวิทยาลัยขอนแก่นและกรมที่ดิน การวิจัยกรณีศึกษาในพื้นที่อ.راضيไศลและหนองหารกุมภวาปี พื้นที่ชลประทาน ผลกระทบต่อป่าป้างปาทม ดินเค็ม วิถีชีวิต ภาพธรณีวิทยา มีแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร เป็นพื้นที่ที่มีแอ่งเกลือ แต่ผลกระทบจะไม่เท่ากันแล้วแต่ระดับพื้นที่ เดิมผ่านดินอีสาน เป็นทะเล มีแอ่งเกลือใต้ดิน มีเทือกเขาภูพานกั้นกลางไว้ ทำให้เกิดโดมเกลืออีสานทั่วไป อยู่ตามบริเวณแม่น้ำสายหลักเช่น มูล ชี มีชั้นก่อนโดมเกลือ มีชั้นน้ำเกลือ ความเค็มของเกลือที่จะปรากฏ ถ้าระดับน้ำเกลืออยู่ไม่ถึง 2 เมตร

ลักษณะการเกิดดินเค็ม

1. การตัดไม้ทำลายป่า ในอดีต ระดับน้ำใต้ดินอยู่ลึกเพราะมีต้นไม้มาก การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการใช้น้ำใต้ดินน้อย
2. ระบบชลประทาน ทำให้เป็นการเพิ่มน้ำข้างบน ระดับน้ำใต้ดินเพิ่มขึ้น ทางแก้ไขต้องมาการสร้างคลองชลประทานเพื่อแบ่งน้ำออกเป็น
3. การสร้างเขื่อน ระดับน้ำของแม่น้ำและระดับน้ำใต้ดินมีความสัมพันธ์กัน ในการสร้างเขื่อนทำให้ระดับน้ำสูงขึ้นทำให้ระดับน้ำใต้ดินสูงขึ้นด้วย เกิดการแพร่กระจายของดินเค็มเพิ่มขึ้น

ประสบการณ์จากออสเตรเลีย ในลุ่มน้ำเมอร์เลย์ตาริง ปี 1980 ระดับน้ำใต้ดินไม่ลึกกว่า 2 เมตร 10 ปี มีระดับน้ำใต้ดินที่สูงขึ้น ถ้าใต้ดินของเขื่อนเป็นโดมเกลือก็จะไปผลักดันที่ใต้ดินให้สูงขึ้น

พื้นที่ราวีไคล เราไปวัดระดับน้ำแล้วไม่มีอันตรายต่อการสร้างเขื่อน วิธีที่จะวัดใต้ที่คือการขุดบ่อ การทำวิจัยเราจะให้ชาวบ้านวัดตลอดปี บอกถึงอนาคตกับทุกโครงการ คือทำทุกเดือน การมีคันดินมันผิดธรรมชาติในการไหลของน้ำ ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมมาก พอน้ำท่วมขังมันก็ดันน้ำใต้ดินให้สูงขึ้นทำให้เกิดปัญหาดินเค็มตามมา พื้นที่หนองหานกุมภวาปี ที่เกิดดินเค็มจะไม่ลึกมาก 2-3 เมตร (ดูแผนที่)

ในรายงานของกรมพัฒนาที่ดิน ที่บอกว่าได้รับผลกระทบ คือมีการทำข้อเสนอออกไป แต่ไม่ได้รับงบประมาณ จึงไม่สามารถทำได้

เลิศศักดิ์ :

การที่คลองชลประทานเป็นคอนกรีต ทำให้เกิดดินเค็ม และมีรูรั่วซึมจึงทำให้ไหลออกมาได้ ผลกระทบที่เกิดที่หนองหาน ทำลายนาข้าวไป 4,000 ไร่ แต่ยังมีผลกระทบต้ออื่นๆอีก ไม่ว่าจะเป็นนาทาม จึงน่าจะมีการทำนาปรังชดเชย ที่เราไปสำรวจน้ำใต้ดิน ที่บ้านเหล่าข้าว ในพื้นที่ราวีไคล จะพบที่ทำให้เกิดดินเค็ม ทุกพื้นที่มีระบบชลประทานแต่ไม่ได้ใช้ ทำให้เกิดปัญหาดินเค็ม ปัญหาถือว่า รัฐจะสร้างเขื่อน แต่ทำไมเคยถามว่าต้องการน้ำหรือไม่ ปัญหาความเค็มที่มีอยู่จะไม่อยู่ลึกมาก ถ้าไปสร้างก็จะเกิดปัญหามา พอถึงการพิจารณาครั้งสุดท้าย 75% ไม่มีความเสี่ยง กรมพัฒนาที่ดินบอกว่าที่จะสร้างต้องมีการสร้างคลองระบายน้ำก่อน แต่เราไม่มีงบประมาณ สรุปแล้วไม่เป็นความจริง ที่รัฐบาลบอกว่าจะทดแทนได้ ว่าให้ทำเกษตรในช่วงหน้าแล้ง แต่ก็ไม่ได้ผลผลิต จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน บอกว่าจากการสร้างเขื่อนน้ำมันสูงขึ้นจริงๆ แต่ถ้าเป็นน้ำจืดจะดีมาก ก่อนจะจบจะพูดถึงงานวิจัยธนาคารโลก เขาจะได้รับการสนับสนุน ผลการศึกษา 21 เขื่อนทำให้เกิดดินเค็ม 4 เขื่อน ทำให้เกิด

ธีรดา :

ในฐานะที่เป็นคนที่อยู่กับพื้นดินตรงนี้เราจะทำยังไง อยากฟังพี่น้องที่มีประสบการณ์เรื่องดินเค็ม พี่น้องที่อยู่กับความเค็ม อยู่กับระบบชลประทานขนาดใหญ่ ฟังแล้วรู้สึกเป็นอย่างไร อยากให้ได้คุยได้รู้จักกันมากขึ้น

พ่อนบุญยัง :

ตามที่ได้คุยกับดร.ปริญญา เขามองว่าถ้าตรงไหนมีโดมเกลือ ถ้าไปกั้นชลประทานไว้หรือฝายใหญ่ มันจะลึกลงไป 30 เมตร อีก 30 ปีจะขึ้นมาเหมือนเดิม ความเค็มจะขึ้นมากับน้ำที่ขังขึ้นมาเองตามธรรมชาติ แต่ที่อ.บรบือไม่ได้ขึ้นมาเองตามธรรมชาติ มีคนทำขึ้นมา สร้างความเสียหายให้กับชาวไร่ชาวนา ข้าวกล้าในนาตายหมด อันนี้มันเกิดจากน้ำมือคน ถ้าเกิด

จากธรรมชาติมันจะใช้เวลา 30 ปี ที่อยู่ลึกถึง 30 เมตร เช่น อ.บรบือ มีเกลืออยู่ 1,500 ล้านตัน มี
โดมเกลือที่นั่น แต่ที่อุดรธานีที่เข้ามาเอาแร่โปรแตซลัมปทาน 26 ปี ที่มหาสารคาม ได้ยืนยันว่า
จะมีการทำวิจัยผลกระทบ การที่จะรอดจากนักการเมืองหรือไม่ยังไม่รู้

วันที่ 10 เมษายน วันรำลึกน้ำเลี้ยว ปรากฏว่าพี่น้องไม่ไปร่วมเยอะเท่าไร เพราะว่า
เคยแก้ไขมาแล้ว บางคนบอกว่าเป็นไปไม่ได้ พอต่อสู้เรื่องน้ำเกลือแล้ว ติดตามเรื่องพรบ.แร่ปี
2500 ก็ทำไม่ได้ออกกฎหมายไม่ได้ เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2545 มีพรบ.แร่ออกมา เขาจะเอา
เกลือทางจังหวัดอุดรธานี อ.คิลบาคม เราไม่ได้ไปร่วม ปรากฏว่าเขาซื้อที่ดินได้ 2,600 ไร่
แล้วชาวบ้านจะขายหน้าดินแล้วหนีไปบ้านใหม่ จะหนีไปไหนต้องขายหน้าดินก่อน เพราะไม่มี
เงินทุน เขาจะขุดลงไปใต้ดิน 100 เมตร ถ้า 50 เมตร ผลกระทบจะมีขึ้นจะเสียค่าชดเชย ค่าเสีย
หาย ถ้าขุดลึก 100 เมตรลงไป จะไม่ได้เสียค่าชดเชย เวลาดินทรุด ดินถล่ม ชาวบ้านก็อยาก
ขาย อยากหนีจากบ้าน แต่เขาซื้อเอาแค่นั้น ทางบรบือเขาจะสร้างโรงงานห่างออกไป 2 กม.
เขาจะเอาภูเขาเกลือที่อยู่ใต้ดิน แถวอ.วาปีปทุม อ.บรบือ ชาวบ้านบางคนก็รู้ข่าวก็จะวิตกกังวล
บางคนไม่รู้ก็เฉย แต่เราติดตามมามันก็น่าใจหาย ที่อ.กันทรวิชัยเขาบอกว่าจะมาสร้างทำน้ำ
โพลาริสขาย ผลสุดท้ายก็เอาเกลือขึ้นมา ผลกระทบก็ตามมามากมาย ผมได้ติดตามและรับรู้
เรื่องราวทุกอย่าง ผลสุดท้ายก็ตกอยู่ในอำนาจของนักการเมือง และยังได้ประโยชน์แนกเงินที่
มาพัฒนาประเทศ ส่วนใหญ่ก็มาจากสถาบันการเงินใหญ่ๆทั้งนั้น

ธีรดา :

จากสถานการณ์ที่พ่อพูดมา ถ้าเอาพ่อโหล่งในฐานะที่เป็นคนมีประสบการณ์ได้รับผล
กระทบจากความเค็ม จากความเค็มที่มากับน้ำจากดิน อาจจะเจอและมองว่า ณ ปัจจุบันนี่นอก
จากพี่น้อง ที่ได้รับผลกระทบอยู่บริเวณน้ำเลี้ยว แล้วก็ยังมียอ.กันทรวิชัยและยังมีที่อื่นๆอีก และ
พ่อยังบอกเองว่าตัวเองรู้มาเยอะมาก แต่ยังมีพี่น้องที่ยังไม่รู้กับเราอีกมาก กับสถานการณ์ที่เรา
กำลังเผชิญมา เราเองก็มีบทเรียนและพี่น้องกำลังจะเจอแบบนั้น เรื่องราวที่เรากำลังจะพูดว่า
จริงๆแล้วอีสานเรามีภูเขาแบบนั้นอยู่ใต้ดินแต่ด้วยความเชื่อว่า ถ้ามีระบบชลประทานขนาดใหญ่
เช่น โขงชีมูล ยิ่งจะทำให้ดินเค็มกระจายมากขึ้น แต่ก่อนมีเฉพาะสำน้ำเลี้ยวที่อ.บรบือ ทุกวันนี้
มีที่อ.กันทรวิชัยและที่อื่นๆอีกมากมาย กับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ กับนโยบายรัฐต่างๆ ที่กำลังจะ
ลงมาเป็นปัญหา เราจะทำอย่างไร

พ่อบุญยัง :

อยากให้ชาวบ้านได้รับทราบข้อมูลกันเยอะ ถ้าไม่รู้ก็จะไม่เชื่ออย่างนี้ตลอดไป

ธีรดา :

พ่อโหล่งก็ว่าทำอย่างไรข้อมูลจะไปถึงพี่น้องให้รู้จักเยอะๆ ใครมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ตัวแทนชาวบ้าน :

เราเคยพูดกันแต่ก่อนว่าป่าบุ่งป่าทาม บันได คันดิน เตี้ยวน้ำขาดอย่างหนึ่งคือการเดินทางของปลา แม้ว่าสร้างฝายเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ปลาเล็กปลาน้อยมันขึ้นมาไม่ได้ ความสูง 3-4 เมตร ปลาขึ้นไม่ได้ ถึงแม้กรมชลประทาน จะออกแบบหรือชาวบ้านออกแบบ

ปลาก็ขึ้นไม่ได้ กุ้งก็ลดลงขึ้นลำบาก หอยก็พอขึ้นได้ นี่ก็เป็นปัญหาอีกประเด็นหนึ่ง เรื่องน้ำเค็มดินเค็ม ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของชาวนา อันนี้ก็ได้พูดคุยกันหลายครั้ง ไปไหนก็ได้ขอให้มันขึ้นได้ พูดกันถึงกันกับตอกเตอร์ต่างๆ จนเขาไม่สามารถโต้ตอบได้ คือปัญหาที่นักวิชาการบางคนพยายามเอาเกลือเป็นทุนไม่เอาข้าวเป็นทุน แต่เราเอาข้าวเป็นทุนมันก็เลยแตกต่างกันระหว่างชาวนากับนักวิชาการ บางคนก็เข้าข้างเรา บางคนก็ไม่เข้าข้างเรา "ข้าวคือ ชีวิต คือ เลือดเนื้อเชื้อไข เกลือเป็นเพียงส่วนประกอบ" แต่เราก็คิดว่าสำคัญแต่ก็ไม่จำเป็นถึงขนาดนั้น

ธีรดา :

พี่น้องส่วนอื่นๆ อยากซักถามก็ได้ ถ้าฟัง อีโวน่า และ คนอื่นๆ ว่าอยากแลกเปลี่ยนหรือเพิ่มเติม

พ่อบุญยัง :

หลังขุดลอกน้ำเสียว 2 ฝั่ง มันขาดระบบนิเวศวิทยา คัน คู สูง วัควาย ขึ้น-ลง ลำบาก ปลาที่เคยอาศัยตามบึงทามก็ไม่มีอีกแล้ว ความเค็มก็แพร่กระจายไปตามท้องนา ลำน้ำเสียวขึ้นเขินทุกปี เวลาที่เราขุดลอกขึ้นมาส่งเกลือก็ขึ้นมาด้วย บางคนบอกว่าดี และยังบอกว่าเขาทำไปแล้วทำไมถึงยุ่งยากมาก มันเป็นการต่อเนื่อง กับคนที่อยู่เฉยๆ เราไม่พูดเขาก็ไม่รู้จักราก็เลยต้องพูดต้องวิจารณ์ คนที่เข้าใจกับบอกว่าดี โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศ 2 ฝั่ง ลำน้ำเสียวมันสมบูรณ์ มีต้นไม้ ต้นไผ่ และมีพืชสมุนไพร ซึ่งมีประโยชน์มาก ปัจจุบันเวลาน้ำท่วมเยอะมากกว่าเดิม นานเป็น 1-2 อาทิตย์ ข้าวก็ตาย ความต้องการของชาวบ้านในการฟื้นฟูลำน้ำเสียว วันหนึ่งผมไปที่ทุ่งนาผู้ใหญ่บ้านประกาศว่าชลประทานเขาจะมาประชุม ให้ชาวบ้านลงชื่อไว้ก่อน ผมก็ไม่เคยพบเคยเจอ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมทำไมต้องลงชื่อ ผมแปลกใจมาก เดียวนี้ พรบ.น้ำทรัพยากร กำลังสืบคดีเข้ามาผ่านคณะกรรมการสิทธิการไปเหลือแต่ยังไม่เข้าสภา เมื่อเดือนพฤษภาคมนี้ พูดให้พี่น้องฟังเขาบอกว่า จะเป็นไปได้ยังไรธรรมชาติมีมาแต่พ่อแม่ จะมาขายน้ำขายหนองได้อย่างไร นี่แหละครับจะทำอย่างไรให้พี่น้อง ได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้อง

เปรมฤดี :

วันที่ระลึก 10 ปี ลำน้ำเสียว ชาวบ้านมีข้อเสนออะไรหรือไม่

พ่อบุญยัง :

มีครับ คือชาวบ้านเป็นรูปธรรมตั้งแต่อำเภอบรบือถึงราษีไศล ชลประทานจะทำการปักหลัก ผมเลยถามว่า ปักหลักทำไม ใช้สำเนาจากไหน นาตรงนี้มีโฉนด และเวลาที่เขาวางภาษีเอาไปหมด ทั้งลำน้ำเสียวกิน ทั้งดินถม กรมชลประทานเอาไปเป็นของตนเอง ชลประทาน

ตอบว่าพี่น้องบริจาคน้ำแล้ว เขามีการล่าลายเซ็นให้มีการขุดลอกแต่ความเข้าใจของพี่น้อง มันไม่เพียงพอว่าต้องการอยากได้ลำน้ำเสีย ให้มันลึกลงมาให้ น้ำเค็มและให้มีน้ำใช้เหมือนเดิม ผลสุดท้ายเขาบอกว่าพี่น้องบริจาคน้ำแล้ว มาปักเขตโดยไม่บอกผู้ใหญ่บ้านก็ไม่รู้ ชาวบ้านและเจ้าของที่นาก็ไม่รู้ เดียวนี้กรมทรัพยากรลงไปสำรวจแหล่งน้ำแล้ว คือแหล่งน้ำสาธารณะที่ทำเป็นโดนต แหล่งน้ำของชาวบ้าน หนอง สระ ที่ไปขึ้นทะเบียน นี่แหละโดนตเอาไปทำอะไร โดนต ห้วย หนอง คลอง บึง เพื่อว่าเขาจะเอาไปประเมินในตลาดหลักทรัพย์เพื่อเขาจะประมูลเป็นเจ้าแม่มาขายน้ำให้เรา ตอนที่พูดคุยกันผมเสนอว่าเขาแบบปูดุงขาวเขาทำไปแล้วก็ไม่ใช่ไร รัฐบาลเขาประกาศว่ากระทรวงอุตสาหกรรมไปช่วยเขาหรือเขา แต่ที่นั่นเป็นที่ รพค. เป็นนิคมสร้างตนเอง ย้ายขึ้นมาจากเขื่อนอุบลรัตน์ พวกน้ำท่วมก็ย้ายมาข้างบนแล้วออก รพค.ให้พื้นที่นั่นเป็นที่สาธารณะประโยชน์ สามารถเลี้ยงวัว ควายได้ เป็นป่าช้า จนรัฐบาลประกาศว่า เป็นนิคมอุตสาหกรรม ชาวบ้านก็ไม่ยอม พวกผมกับ ดร.โกศล ศรีสังข์ พวกกันไปบอกพี่น้องให้ถอนเสาออกอย่าทำหัก ถอนออกแล้วเอาเสาถมมาส่งที่อำเภอ แล้วก็เสร็จไป นี่ก็คิดว่าเขาพี่น้องถอนหลักริมเลี้ยวออกแล้วเอาไปคืนเขา แต่ความพร้อมของพี่น้องยังไม่ดีพอ ยังไม่มาก อยากให้พี่น้องรู้จักให้มากขึ้น

ธีรดา :

ข้อเสนอของพ่อโหล่งมีหลายข้อ คือ 1.อยากให้พี่น้องได้รับรู้ข้อมูลที่เราพูดกัน 2.อยากให้พี่น้องติดตามการแก้ไขปัญหามาเห็นว่าเงิน 800 ล้าน เขาเอามาสร้างมาแก้ไขอย่างไร แก้แล้วเป็นอย่างไรตามที่พ่อโหล่งพูด

ตัวแทนชาวบ้านจากชัยภูมิ :

ผมก็นั่งฟังมาตั้งแต่เช้าแล้ว เรื่องน้ำเสียว่ามีการต่อสู้มาเกือบ 10 ปี ก็ยังดีที่ต่อสู้กับทางนายทุน แต่ทางบ้านผมที่เขื่อนจุฬาภรณ์ อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ อำเภอภูเขียว อำเภอบ้านแท่น ผู้เรื่องนำมาแล้ว 30 กว่าปี ปีนี้เมื่อวันที่ เขายังป็นน้ำจากน้ำพรหมไปผลิตกระแสไฟฟ้า ชาวบ้านที่เดือดร้อน 3 ปี ติดกันมูลค่าปีละ 76 ล้าน ผลประโยชน์จากน้ำ นักการเมืองเข้าไปพัวพัน มีน้ำขังสภาพสิ่งแวดล้อมของลำน้ำพรหม ถูกนักการเมืองเอาข้อมูล เอาเครื่องจักรกลไปมาขุดลอกออก ต้นไม้ใหญ่ก็ถูกโค่นทิ้ง ปู ปลา นา น้ำ กระรอก กระแต หาย ทุกอย่างหายหมด จะเข้ที่เคยมีเป็นถ้ำเป็นวังก็หาย คือมันมองเห็นผลประโยชน์ แต่ว่าประชาชนตาต่ำๆ อย่างเรา เขามองไม่เห็น เคยไปต่อรองกับการไฟฟ้า จนเขาว่าพวกหนักแผ่นดิน ก็เกิดการก่อตัวขึ้น เรื่อยๆ โดยการนำขององค์กรนักพัฒนาเอกชนเข้าไปผนึกกำลัง ผมตั้งใจที่ว่าคุณเลิศศักดิ์ พูดเมื่อเช้าคือ ย้ายลำน้ำนั้นมาหาลำน้ำนี้ โครงการของกฟผ.เข้ามาพันกว่าล้าน จะเอาจากลำน้ำเขินอยู่ใต้แผ่นดิน ผ่าน อำเภอชุมแพ ผ่านบ้านโนนกระบือ บ้านกุดยม อำเภอภูเขียว ประมาณ 10-20 กม. นี่คือทางออกของราชการ เขาทำไมไม่มาถามว่าชาวบ้านต้องการอะไร เขาก็เป็นคนไทยเหมือนกันอยู่ใต้รัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน ทำไมต้องแบ่งชนชั้น ทำไมนายทุนจึงมี

อภิสิทธิ์มากกว่าชาวบ้าน เราเป็นเจ้าของประเทศเป็นฝ่ายเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับนายทุนเรา
ทำไมถึงไม่มีสิทธิ์ ทำไมต้องรอคำสั่งจากเบื้องบน เราทำไมไม่ทำจากรากหญ้าขึ้นข้างบน
ขอบคุณครับ

อ.ยรรยง :

ผมก็เห็นด้วยนะครับถ้าผมมองในมุมนักวิชาการ คิดว่าบางทีท่านผู้อาวุโสรับปากว่า คุณ
ค่าของเกลือกกับคุณค่าของข้าว ผมก็จำได้ว่าในกลุ่มอาเซียนสัญลักษณ์ คือ กอข้าวแล้วจึงเป็น
วัฒนธรรมข้าว เปลี่ยนวัฒนธรรมคนมันลำบากลูกโลก จะเห็นว่าประเทศไทยเราตั้งอยู่เขต
มรสุมประเพณี คือว่า ไม่ขาดน้ำแน่นอน คำว่า การสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำอีสานแล้งไม่ใช่ระบบ
นิเวศน์ ซึ่งตรงนี้เป็นประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ผมเชื่อว่าถ้าเราสามารถ กลบเกลื่อนทางปัญญา
และใช้ปัญญากับรัฐบาลในเชิงที่จะผลักดันนโยบายสาธารณะในฐานะรากไม้ได้ อันนี้ไม่มีสิทธิ์ที่จะ
ปรับเปลี่ยนดินเค็มในอะไรต่าง ๆ ทั้งหลายได้ ตรงนี้เราต้องการและต้องการรวบรวมองค์ความรู้
และความคิด เป็นชุดความรู้ ซึ่งผู้มีอำนาจตัดสินใจภาครัฐ คิดว่า เขาให้ค่าแม่น้ำพรมไปเชิงพลัง
งาน เขาไม่ให้ค่ากระรอกกระแต หรือที่น้ำเสียว เหมือนกันเขาไม่รู้ว่ถ้าไม่ชุดลอก หรือไม่ต้อง
สร้างราชีไศล พอสร้างน้ำเอ่อล้นไปที่น้ำเสียว ซึ่ง น้ำท่วมตลอด เขาไม่สนใจ ตรงนั้นเขาสนใจแค่
คุณค่าของการเก็บกักน้ำใครจะทำอย่างไรก็ช่าง ประเด็นคือ ทุกโครงการคงมีวัตถุประสงค์เช่น
เขื่อน ปรีอ เรียกว่า ฝ่ายราชีไศลก็ตาม ลองไปดูสัก 4-5 ข้อว่าโครงการมีวัตถุประสงค์อะไร แล้ว
ดูว่าปัจจุบันมันบรรลุวัตถุประสงค์ หรือไม่ ถ้าบอกว่าไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตรงนั้น เช่น ท่านนั้น
บอกว่า ได้ 100,000 ไร่ แต่ได้ 800 ไร่ แสดงว่าอันนี้เป็นประเด็นว่า โครงการภาครัฐที่ก่อตั้งเป็น
นโยบายสาธารณะที่น่าเสนอโดย ส.ส. ก็จะไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เราต้องถอดบทเรียนตรงนี้ว่า
ไม่บรรลุ แล้วแต่ที่เสียไป ทั้งไร่นา กับรายตอบแทน หรือ ผลประโยชน์ที่ได้รับมันไม่คุ้มค่ากัน ใน
ยุคแต่ก่อนมาถึงปัจจุบัน 2 นักอาชีพที่กำหนดชะตากรรมของประเทศเรา คือ

1. นักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเขาไม่ได้คุ้มค่างับชีวิตคน หมูเห็ด เปิดไถ เขาตีราคาเป็นเงิน
อย่างเดียวอย่างเก่งก็ให้แค่ต้นมะม่วงต้นละ 500 บาท โดยไม่คิดว่ามะม่วงมีลูกตลอดชาติ

2. นักวิศวกรรมศาสตร์ ที่ออกแบบประเทศไทย เพราะฉะนั้นที่ผมบอกว่า เวลาเราอยาก
ได้ภูมิปัญญาจากพ่อแม่ต่าง ๆ มันต้องซบเพื่อไปวางเป็นกานที่จะสู้กับสองนัก นักวิศวกรรม
ศาสตร์คุณไม่รู้หรือว่า กลไกการดูดน้ำของข้าว มันล้มตายไปยังไม่

และอีกอันหนึ่งเรื่องของความสูญเสียห้วงข้าวชีวิต ทั้งสองนักเป็นลูกน้องของนักการเมือง
เมือง เพราะฉะนั้นตัวที่ไม่ให้นักการเมืองเปลี่ยนคือว่า ต้องไปจับไปวางนโยบายที่ผลิตออกมา แต่
เดิมถึงปัจจุบันผิดพลาด ต้องให้คุณค่าของวัฒนธรรมข้าว ไม่ให้คุณค่าทางเศรษฐศาสตร์หรือ
ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งเกิดผลคำนวณว่ารายได้หรือผลผลิตเท่าไร ซึ่งข้อมูลจากนักวิชา
การทางออสเตรเลียบอกว่า ไม่เป็นจริง เช่น กรณีของทางคง ข้อมูลตรงนี้หายไปในระหว่างทาง
เข้าสู่กรุงเทพ อาจจะไปตกอยู่ระหว่างทาง แถวปากช่องหรือเปล่าไม่รู้ เขาเปลี่ยนข้อมูลเป็น 3
ชุด จากข้อมูลที่บอกว่าไม่เห็นด้วย พอไปถึงปากช่องหรือสระบุรี ชาวบ้านบอกว่าเห็นด้วย
เพราะการล่าลายเซ็นต่าง ๆ นานา เป็นกลไกของผู้มาลงทุน แนนอนการสร้างเขื่อนมันไม่หยุด

ต้องไปเรื่อย ๆ จุดที่น่าสนใจคือว่า เราควรจะมาพูดคุยหรือสรุปองค์ความรู้ เราได้ความรู้แล้ว สกัดออกมาให้เกิดปัญญา ที่จะไปทานองค์ความรู้ฝั่งนั้น ตรงนี้ต้องมีแต่กระบวนการที่จะทำอย่างนั้น ต้องบอกว่าต้องทำอย่างไร ต้องมีองค์การผลักดัน มีสถาบันไหนบ้าง ซึ่งตรงนี้อาจจะโชคดีหน่อยที่สถาบันชุมชนเรา อย่างคุณแถมเจ้าของสถาบันอะไรผมจำไม่ค่อยได้ จะช่วยได้และอีกหลายคน หลายๆส่วนที่เห็นด้วย ตามแนวทางที่คุณพ่อพูดมา แต่อย่างไรก็ตาม เราได้สรุปบทเรียน ขึ้นต้นว่ามันเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ แต่จะปรับให้ถูกทิศทางอย่างไร

เราได้คุยกันบางส่วน ปัญหาเรื่องน้ำที่เกิดขึ้นในประเทศไทยของเรานั้นเป็นอย่างไร เราพบว่าปัญหาที่เป็นประเด็นใหญ่ๆ คือนโยบายที่เกิดขึ้นมาอย่างไร ผมขอฟันธงว่า โครงการโขงชีมูลที่จะมาเป็นতোมาเลย โดยมีตัวเครื่องสูบน้ำ ไปสูบน้ำหน้าฝ่ายราชินีโกลและใส่ท่อกระจายออกไป เขามองว่าถ้าเป็นลานเปิดอัตราการระเหยสูง ซึ่งมีมูลค่าสองแสนด้านเศษ ใครเป็นคนนำเสนอโครงการนี้ แต่มีคำกล่าวแต่ครั้งหน้าว่าชาวบ้านต้องการขยายพื้นที่เท่านั้นเท่านั้น ไม่ทราบว่ามีการจัดประชุมกลุ่ม แจกเสื้อยืดแล้วบอกว่าเห็นด้วย โดยที่บอกข้อมูลไม่หมด เพราะฉะนั้นในสายพันธุ์ใหม่ที่จะออกมามันคือการมาตามท่อ และการก่อรูปนโยบายสาธารณะ ที่มาแบบนั้น โขงชีมูล ทั้งหมดทั้งต้นอย่างคุณเลิศศักดิ์บอกเป็นการเมือง เสนอโดย ส.ส. อีสานกันทั้งนั้น จี๋เป๋ียงไปเลยครับ เขามองมีพรรคชาติพัฒนากับพรรคชาติไทย อีสานเขตไปเยอะเลย ถ้าสองพรรคนี้เป็นรัฐบาล อีสานคงเต็มไปทั่ว นั่นคือว่าต้องไปเปลี่ยนในขบวนการการเมือง แล้วจี้รัฐและนโยบายสาธารณะ โดยที่การกรันกรองข้อมูลร้อยความลงไป จากข้อเสนอแนะของผู้ที่เดือดร้อนและภาคประชาชน เรามองว่านโยบายสาธารณะมีปัญหา สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน และจะทำอย่างไรให้ปรับเปลี่ยนนโยบายได้ ทางสวส.เราจัดอยู่ 3 ทาง

1. ข้อมูลต่างๆวันนี้ต้องเสนอผ่านสมัชชา ซึ่งเป็นเวทีประชาชนเวทีหนึ่ง
2. จี๋ไปถึงนายกรัฐมนตรีเลยคือผู้กำหนดนโยบาย
3. เผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะไว้ ซึ่งสื่อเราเชื่อว่าคนไทยทุกคน เชื่อว่ามีอิทธิพล ซึ่งเป็นความเชื่อของสวส.

ทำอย่างไรเราคิดว่าเรามี 3 ทางในปีที่เราจะสนับสนุนให้ทุกคนทั่วประเทศทำเป็นจุดๆไป

1. เราจะรวบรวมตั้งแต่พ.ศ. 2504 ผู้ใหญ่ลี้ติกลองประชุม เรื่องน้ำเป็นอย่างไรบ้าง นโยบายสาธารณะทั่วประเทศไทย แล้วเจาะเฉพาะจุดที่สำคัญ ถ้าไม่ทบทวนเราจะชี้ทางออกไม่ได้

2. เราจะวิจัยดูว่าอันไหนที่เป็นบทเรียนที่ดีในการจัดการน้ำ ถอดออกมาแล้วนำเสนออย่างเป็นเรื่องเป็นราว และเป็นระบบอย่างเอาจริงเอาจัง เอาทั้งบทเรียนจากต่างประเทศด้วย

3. เราเชื่อว่าความเชื่อของปัจจุบัน นักวิชาการเชื่อว่าภายใต้ ทฤษฎีของรัฐบาลไทยชุดนี้ ที่เอาลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นตัวตั้ง ในการจัดการน้ำทั้งประเทศ คงไม่ถูกต้อง เราคิดว่าแต่ละภูมิภาค มันคงต้องการมีเอกลักษณ์ในการจัดการน้ำของตนเองภายใต้ต้นเอนวิชันธรรมต่างๆ ของแต่ละแห่งคงไม่เหมือนกันจะประกาศโครมครามคงจะไม่ได้เหมือนโครงการลี้เขียวคง

ไม่ใช่ จากต่างที่ว่ามีมาจนร้อยเข้าไปสู่ช่องทางที่ว่าแล้วเราก็คิดว่าเข็มอาจจะกระตึกทิศทางอาจจะ
เลี้ยวยูเทิร์นบ้างอาจจะเลี้ยว ขวา-ซ้าย ในปีนี้เราจะสนับสนุนองค์กร NGOsองค์กรสถาบัน
พัฒนาต่างๆ ที่เป็นของประชาชน อาจจะทำงานวิจัย ต่างๆ เราจะให้งบประมาณในด้านนี้

เรามีนบทความแจกเกี่ยวกับการแปรรูปน้ำ การแปรรูปน้ำ มี 3 บริษัทยักษ์ใหญ่
ของโลก คือ ฝรั่งเศส กับ อังกฤษ จุดแรกที่โดนยิง คืออาเจนตินา และพบว่าเศรษฐกิจล้มเหลวมา
ปะละ 3% เขามอบว่ามีเหตุจากการแปรรูปน้ำ คือ ชาวบ้านมีเงินจ่ายค่าน้ำมีการลักขโมยน้ำ และ
ล่าสุดที่ฟิลิปปินส์ มีการยกเลิกสัมปทานไปเลยเรื่องแปรรูปน้ำ การซื้อน้ำกินซื้อน้ำเข้าไร่นา และ
มาที่ประเทศไทย ภาคตะวันออกน้ำทั้งหมดถูกสัมปทานไปหมดแล้ว เช่น ระยอง จันทบุรี ตราด
สระแก้ว ฯลฯ มี อบต. หนึ่งเช่น บ้านนาที่เราไปสำรวจที่มงานคุณตอนที่ทำวิจัย อบต. คัดค้าน
บริษัทนี้ สองด้านบาท จอคอยหอยเคยรับมันมาแล้ว ที่ปทุมธานี เรียบร้อยโดนสัมปทานหมดเลย
ปริมาตรโดยตรงนี้การเดินต่อไป คือ การเดินภาคเกษตร เมื่อวันที่ 11-13 มี.ค. ที่ผ่านมามี บริษัท
ยักษ์ใหญ่ เชิญกรรมการต่างๆ เข้าร่วมทั้งหมด เขาจะซื้อน้ำทั้งประเทศไทยหรืออย่างไรผมก็ต้อง
พูดถึงข้าวซึ่งราคาไม่ตกอยู่แล้วยังจะต้องได้ซื้อน้ำดื่มมาใช้ เพราะงั้นการแปรรูปน้ำก็จะเป็นเรื่อง
บริษัท จะแปรรูปได้อย่างไร ซื้ออำนาจ ซื้อการตัดสินใจผ่านกรรมาธิการ ซื้อหมดเลยทั้งเวที
ซื้อเกลี้ยงเลย ก็ผ่านอยู่แล้วพอผ่านปั๊บก็มีผลบังคับใช้ทันที ครองนี้ก็เป็นหลักง่ายๆ เลยมันเป็น
อะไรบางอย่างที่ต้องทำเรื่องสื่อสารสาธารณะและบอกข้อมูลให้หมดเราก็ใช้สื่อเป็นเวทีด้วยในการพูด
ถึงความต้องการของเราว่าเราต้องการให้เป็นอะไรเช่น ดื่มน้ำเสียหรือดื่มน้ำขี้ เป็นต้น เช่น ผล
หารนำเสนอของนักวิชาการวันนี้เกี่ยวกับเรื่องดินเค็มน้ำเค็ม ตรงนี้ต้องเผยแพร่ ผ่านสื่อสารสาธารณะ
ทาง สวรส.ร่วมกับภาครัฐ ปินดีเป็นสื่อกลางผ่านสาธารณะให้ โดยภาพรวม คือ 1.เป็นเรื่อง
นโยบายสาธารณะที่จะต้องคำนึงถึง โดยที่คนได้รับผลกระทบ คือ นักการเมือง และ นักวิชาชีพ
ที่จัดการประเทศไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 มาจนถึงปัจจุบัน แล้วก็อีกอันหนึ่งที่จะทำได้ คือ
ผ่านกระบวนการ สังเคราะห์ องค์ความรู้ อย่างเป็นเรื่องราวอย่างเป็นระบบบางส่วนที่เราขาดอยู่
เราก็มาดูเข้าใจมัน เสมอ ผ่านสื่อ ผ่านสมัชชาไปตรงๆ เลย และคิดว่าโอกาสอาจจะมีเพราะว่า อ.
ปริญญา เคยเป็นผู้ช่วยรัฐมนตรีอาจจะรับฟังเราบ้าง หรือทักษิณ ก็ไม่ให้เราก็ด้องทำให้มันผ่าน
สื่อสารสาธารณะให้มันเกิดเป็นคาน หรือเป็นตราซึ่งได้บางส่วน แต่เราต้องเสนอให้ชัดว่าเราต้องการ
อะไรตรงนี้สำคัญมาก ถ้าไม่เอาเขื่อนแล้วจะเอาอะไร เราต้องบอกให้ได้เราต้องเข้าใจผู้บริหาร
ประเทศไทย คือ ถ้าเข้าใจสิ่งใดก็จะชนะใจสิ่งนั้นแล้วรายละเอียดเป็นอย่างไรต้องบอกให้ได้ใช้
เงินเท่าไร มีขบวนการโครงสร้างอย่างไร ภายใต้คุณค่า หรือ ภูมิปัญญาอะไรฐานคิดอย่างไร

ธีรดา :

อาจารย์เสนอเป็นประเด็นเรื่องการศึกษาส่วนใหญ่ ในเรื่องการจะค้นหาภูมิปัญญาในการ
จัดการน้ำของพี่น้อง และ พูดถึงประสิทธิภาพความคุ้มค่าของสิ่งที่มีมันเกิดขึ้นและมูลค่าชีวิตที่มีมัน

หายไป เท่าไหร่ มันมีอะไรมาน้อยแค่ไหนซึ่งซึ่งงานการศึกษาที่จะได้ออกมาอธิบาย และนำไปสู่การสื่อสารและด้วยเราอาจจะมีเวลาประมาณสัปดาห์สาม อยากให้นำเสนอน่าจะเป็นประเด็นว่าสถานการณ์ทุกอย่างที่เราฟังมาเราไม่ได้รับรู้แค่เวทีนี้เวทีเดียว เรามีฐานมีต้นทุนเรื่องราวแบบนี้มาเยอะมากวันนี้เป็นแค่ข้อมูลที่เรานำมาคลุกเคล้า

สนั่น :

สวรส. มีแผนการทำงานที่ไหนบ้างแล้วจะหนุนช่วยกันอย่างไร

อ.ยรรยง :

ขออนุญาตตอบนะครับสวรส. ไม่ทำเอง สวรส. มีหน้าที่กระตุ้นให้เครือข่ายทำถ้าเกิดว่าเครือข่ายเห็นด้วยกับทิศทางที่ชี้ไปเมื่อกี้ ซึ่งมันเป็นการจัดกลุ่มคิดและสัมปทานมาได้บางส่วน ตรงไหนบ้างที่ขาดหายไป ตรงที่เราคิดว่าจะกลั่นกรองว่ามันน่าจะมีทิศทางเป็นอย่างไร เราคิดว่ามียุทธศาสตร์หลัก อยู่ 3 เรื่อง อย่างที่ผมเรียนให้ทราบคุณมีความสามารถ อะไร บ้างนั่นแหละครับคือนโยบาย การจัดการน้ำของชาติและการแปรรูปน้ำด้วย เข้าโปรแกรมโกงของเราเลย แล้วงานนี้สร้างนโยบายสาธารณะ คือ เราจะเอาตัวนี้ไปสู้กับระดับชาติ ว่า ประชาชนก็จัดการน้ำได้ในระดับหนึ่งอาจจะน้อยหลักการแต่ละพื้นที่ คงไม่เหมือนกัน และอีกอันหนึ่ง คือการเจาะประเด็นลุ่มน้ำหลาย ๆ ลุ่มน้ำ เช่น ลุ่มน้ำปากพนัง น่าน ป่าสัก โดยแต่ละลุ่มน้ำก็มีปัญหาพื้นฐานแตกต่างกัน งานเหล่านี้เป็นงานที่เรากำลังศึกษา รวมทั้งการจัดเวทีเล็กๆ อย่างนี้ด้วย

มาเรื่องของ โขง ชี มูล ผมสนใจของห้วยสาบ พอมีปากมูลราชินีโคลเราคิดว่าเราจะรวบรวมจัดทำเป็นชุดข้อมูลชุดหนึ่ง แล้วเราอยากได้ชุดข้อมูลข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้วยว่า น่าจะปรับไปอย่างไรโดยถอดจากวงเวียนชุดเก่าตรงนี้เราต้องการมาก เพื่อจะนำเสนอระดับชาติ เช่น พี่น้องพื้นฟูบอกว่าน่าจะมีองค์กรอิสระในการจัดการน้ำซึ่งมีภาคประชาชนเป็นองค์ประกอบทั้งหมด และภาคประชาชนที่ว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง เป็นกรรมการในการจัดการลุ่มน้ำขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีไม่ต้องไปผ่านอธิบดีกรมนี้กรมนี้ไม่ต้องวุ่นวายอะไรแบบนี้เห็นด้วยหรือไม่หรือใช้หรือไม่ถ้าใช้เขียนมาเลย เป็นมติเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่าทางแก้คืออะไรเรื่องนี้มีทางแก้หรือวิธีการจัดการดินเค็มอะไรบ้าง หรือจะมีการยุติการก่อสร้างจุดใดตำแหน่งไหนเพื่ออะไร ภายใต้ฐานคิดมีคุณค่าอะไร นั่น คือ เราจะมีการศึกษาเรื่อง โขง ชี มูล หลัก ส่วนที่ภายใต้ระบบ และที่ปากมูล และ ราชินีโคล อีกส่วนและที่ร้อยเอ็ดพี่น้องที่ถูกน้ำท่วม จุดหนึ่งที่พิเศษเราสนใจแม่น้ำสงคราม โขง ชี มูล อาจจะเป็นประเด็นของเหตุการณ์แล้วร้าย ถอดบทเรียนออกมาว่าเหตุการณ์แล้วร้ายเกิดจากอะไรและจะแก้ไขอย่างไร ส่วนแม่น้ำสงครามเรามองตรงกันข้าม เราเชื่อว่าลุ่มน้ำสงครามเป็นลุ่มน้ำที่เป็นตัวอย่างที่ผู้คนอยู่กับปลา ปู มีความสุขไม่จำเป็นต้องเอาเขื่อนมาเป็นต้น เขาอยู่กันอย่างมีความสุข อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่ร่มเงาอันนี้ คือ ดี ถอดบทเรียนออกมาด้วยและตอบคำถามว่าไม่เอาเขื่อนแล้วมันดียังไง ซึ่งตรงนี้เราจะมาบุกที่ภาคอีสาน

เราคิดว่าการแปรรูปน้ำก็มีเรื่องแก่ง เรามีโครงการแผนงานใหญ่จะจัดการเรื่องแก่งที่นี้ โดยเฉพาะเรื่องแก่งมาผลักดันให้กฎหมายต้องได้คำตอบสุดท้าย 2 ข้อ คือ ว่าแก่งมาบีบบริษัท น้ำข้ามชาติ มาจับกฎหมายแก่ง มาบีบให้รัฐบาลให้เปิดตลาดน้ำแห่งประเทศไทย

เลิศศักดิ์ :

ผมอยากวกกลับมาประเด็นเดิม เรื่องการแพร่กระจายดินเค็มในภาคอีสานนัดหนึ่ง ผมมี 2 ประเด็น หลังจากแลกเปลี่ยนไปแล้ว อาจจะต้องคลี่คลายในวันนี้ฝากเป็นประเด็นให้ พ่อ แม่ พี่ น้องได้รับทราบเอาไว้ก่อนว่ามันน่าจะมีวิธีการร่วมกันไปด้วย

คืออย่างที่ว่า อ.บรรยง ได้พูดยุคแรกเป็นยุคการทำนาเกลือที่สำน้ำเลี้ยวคงไว้ซึ่งนาเกลือ เช่น โคราข บ้านตุต บ้านม่วง อ.กันทรวิชัย เป็นเขตโซนนิ่ง เป็นเขตที่เขาควบคุมดูแลเอาไว้หลังจากยกเลิกน้ำเค็ม แต่ไม่สามารถยกเลิกได้เกลือเป็นสารตั้งต้นให้เคมีภัณฑ์หมิ่นกว่าชนิดเป็น สารเคมี เป็นแร่ธาตุที่มีประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมของชาติ ก็เลยยกเลิกไม่ได้จึงต้องมีพื้นที่ตรงนี้ไว้ สิ่งที่เราต้องส่งผลแพร่กระจายอยู่ ข้อมูลนี้ไม่กระจายออกมามากเหมือนสมัยที่น้ำเค็มเพราะ มันไม่สามารถผนึกกำลังได้เหมือนเมื่อก่อนเครือข่ายชาวบ้าน นี่คือนยุคแรก

ยุคที่สอง การเมืองจะมีเรื่องของ โขง ชี มูล โดยตรงที่เราพูดไปเมื่อเช้า

ยุคที่สาม คือ เรื่องของแม่มูล ผมคิดว่าโครงการพัฒนาหรือแนวนโยบายการพัฒนา อีสาน ยุค มีโครงการใหญ่ๆ อย่างน้อย 3 โครงการที่เป็นตลอดระยะเวลาตั้งแต่ยุคแรกไม่ต่ำกว่า 30 ปี มีทำมาตั้งแต่ปี 2512 น้ำเค็มทำมาตั้งแต่ 2510-2514 ประมาณ 30 ปี แผ่นดินอีสานมีการแพร่กระจายดินเค็มในระดับสูงและมันจะคงอยู่และแพร่กระจายมากขึ้นของ โขง ชี มูล ต่อไปก็จะมีไปแตะๆ มันไม่ใช่แค่ โนนสมบูรณ์ แหล่งศักยภาพของเค้า คือ ขอนแก่น สกลนคร สวรรคาม ไม่แน่ว่าสวรรคาม อาจจะเป็นแระไปแตะขึ้นต่ำ แต่ยังไม่เกิดมาก แต่ศักยภาพมีได้ อาจจะเกิดหลังๆ มันจะแพร่กระจายเป็นจุดๆ คือ ผมคิดว่าทางหนึ่งปรึกษาหารือเป็นความคิดเริ่มต้น เอาไว้ว่าเราจะทำอะไรกับเรื่องแบบนี้ที่ผมได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่อง 3 ยุค 1.เรื่องขบวนการเคลื่อนไหว 2.เรื่องเกี่ยวกับ EIA ต่างๆ ฝากเอาไว้ คือ ผมคิดว่าเราน่าจะทำอะไรร่วมกันกับองค์กร ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ กับ 3 เรื่องที่พูดมา

เลิศศักดิ์ :

ของพี่เลิศ ที่มีคำถามน่าจะว่าเราจะเอาอย่างไรการแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว แล้วก็จะให้มันเป็นอย่างนี้ต่อไป ยังไง ตามกับพวกเรทุกคนนะ เราไม่ใช่เจ้าของพื้นที่ทั้งหมดแต่เราอยู่ที่นี่ คิดว่าเป็นคำถามที่เราคิดว่าจะได้ช่วยกัน นอกจากข้อเสนอที่ อ.บรรยงที่ต้องดำเนินการ ต้องทำอยู่แล้ว

การทำฝ่าย ทำให้ปลา กุ้งไม่สามารถเดินทางได้ การมองปัญหาของนักวิชาการและชาวบ้าน ชวนถามมองว่าชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญมากกว่า เกลือ (มุนนักวิชาการ)

เปรมฤดี :

จริงๆ ก็ลำบากเหมือนกันรู้สึก ว่า เราก็มีย่อหนึ่งนะคะที่พอจะคุยเห็นรายละเอียด ก็อย่าง ที่หลายคนเขาพูด เราก็เห็นคล้ายๆ กัน หลังจากที่เกิดปัญหา หรือการขยายปัญหาเดิม อาจจะ คล้ายคนอื่น เพราะฉะนั้นเราอาจจะตั้งคำถามหรือว่าเราจะใช้อะไรอย่างไร องค์ความรู้หรือความ เข้าใจที่เรามีอยู่แล้วในกลุ่มที่กว้างขึ้นหรือกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น ส่วนใหญ่ก็เป็นคำถามต่อพี่ น้อง ชาว อิสาน และ NGOs

ตัวแทนชาวบ้าน :

ขอเล่าให้ฟังตั้งแต่ น้ำเสีย ข้อเสนอลือลือเรื่กร้อง แต่ก่อนมีอยู่ 5 ข้อ คือ

1. ให้ยกเลิกทำนาเกลือโดยเด็ดขาด
2. ไล่ผู้ว่าราชการจังหวัด
3. ฟันฟุตุแลสำน้ำเสีย
4. ย้ายตำรวจ ผู้ว่าฯ ที่สารคาม
5. ห้ามจับพี่ น้อง ประชาชน ที่มาเรื่กร้อง

ข้อเรื่กร้องที่เป็นต้นฉบับที่ เคยทำสำเร็จแล้วว่าถ้าเราจะต่อสู้ต่อไปเราต้องมีวิธีอย่างไร เราต้องช่วยกันถอดราก ถอนโคน กันช่วยกันคิด อ.บรรยง บอกว่าให้ช่วยกัน พวกผมสู้ไม่ได้ หรือมันจะร่วงอยู่แล้ว แต่ก็ต้องต่อสู้ต่อไป ผมสนใจประเด็นเรื่องดินเค็ม นอกจากการแพร่ กระจายของดินเค็ม ผมไม่มั่นใจว่าในภาวะ 10-15 ปี ชั้นของดินเกลือมันสามารถเคลื่อนย้ายได้ ผมไม่มั่นใจว่ามันจะเปลี่ยนจากที่หนึ่งไปที่หนึ่งตรงนี้เป็นประเด็นที่หนึ่ง ผมมีประเด็นเรื่องอื่นต่อ

ตัวแทนชาวบ้าน :

ผมมีประเด็นแลกเปลี่ยน เมื่อกี้ฟังดูเหมือนว่าผลกระทบดินเค็มก็มาจากสาเหตุการตัดไม้ทำลายป่าด้วย ขอลประทานด้วย ผมมีความเห็นว่าภาคอีสานถ้าผลกระทบเป็นอย่างนี้จริง มัน ยังมีการพูดถึงน้อย พูดอยู่เฉพาะโครงการ โขง ซี มูล ผมว่าก็ไม่เพียงพอ ผมคิดว่าในส่วนพี่น้อง ที่ทำงานทรัพยากรหรือพี่ น้อง อยู่ฐานทรัพยากร อยู่ฐานการผลิตในอีสานมีอยู่กระจัด กระจาย มันน่าจะทำแบบแผนที่ทรัพยากร มันจะได้เห็นว่า ขนาดนี้การแพร่กระจายของดินเค็มอยู่ตรง ไหนและตรงไหนสร้างฝายสร้างเขื่อนไว้แล้วและตรงไหนกำลังจะสร้างตรงนั้นมีชุมชนไหนบ้าง แล้วเราที่ทำงานอยู่ตรงไหนของส่วนนี้ถ้าเห็นลักษณะแบบนี้ไม่ว่าป่าที่ดิน หรือ น้ำ หรืออะไรก็ ตาม มันจะเห็นว่าNGOs อีสาน นักวิชาการอีสาน อยู่กันอย่างนี้ จะได้เห็นว่ามีอีสานเราจะไปข้าง หน้อย่างไร ไม่อย่างนั้นมันจะเป็นเรื่องเฉพาะไป เราอยากเห็นการแพร่กระจาย 10 ปี มันขยาย ไปเร็ว ซึ่งก็เห็นที่ อ.กันทรวิชัย ก็เป็นปัญหาหนึ่งคงไม่ได้บอกเฉพาะว่า เป็นปัญหาการค้ำเกลือ อย่างเดียว เรื่องราวการเกษตรที่มีผลกระทบมันน่าจะเกี่ยวข้อง ทราบว่าใครอยู่ตรงจุดไหน จริงๆ แล้ว เราก็มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

บันทึกข้อคิด :

ผมคิดว่าปัญหาต่างๆ ที่มันเกิดขึ้นเรื่องของขาดน้ำเรื่องของเกลือ หรืออะไรก็ตาม ถ้าเราจะดูจากอดีตที่ผ่านมา เราจะเห็นว่าปัญหามันเกิดมาจากกระบวนการตัดสินใจ วันนั้นผมคิดว่าไทยก็เอาอันเก่ามาอิงด้วยส่วนหนึ่งให้เห็นว่ากระบวนการตัดสินใจ มันต้องใช้ความรู้ในการตัดสินใจที่ผ่านมา แม้ว่าเราจะบอกว่าเป็นความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์ หรือทางด้านวิศวกรรมเป็นหลักก็ตาม แต่สิ่งที่เราเห็นจากบทเรียนที่ผ่านมา กรณีปากมูลเราจะเห็นว่า แม้แต่ในด้านเศรษฐศาสตร์เองมันก็ไม่คุ้มค่าเกิดขึ้น แม้แต่หลักวิชาที่เกี่ยยัดถือเองไม่ต้องมาดูเรื่องของนิเวศวัฒนธรรม ในส่วนของกระบวนการของภาคอีสาน อาจจะจับในประเด็นรวมให้ชัดเจน และจับประเด็นการตัดสินใจให้ชัดที่จะเป็นประเด็นที่พูดร่วมกัน ผมว่าการตัดสินใจในนโยบาย สาธารณะ มันยังจะมีขั้นตอนและเนื้อหาอย่างไร พูดถึงที่ผ่านมาถ้าพูดภาษาชาวบ้าน 1.คนที่มาตัดสินใจไม่รู้ นอกจากไม่รู้แล้วไม่ถาม การที่ไม่รู้ไม่ถามเราต้องมาแยกออกในรายละเอียดพวกเราต้องมีความรู้ที่เป็นสากล และความรู้ของท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังกรณีราชสีไศล ที่พูดถึงการเปลี่ยนจากฝ่ายที่เป็นฝ่ายคอนกรีตก็ดี แต่อย่างไรก็ตามยังมีการศึกษาถึงความเหมาะสมในลักษณะของหลายอย่างมีทางเลือกก็แล้วแต่สิ่งที่จริง คือว่าตอนไปขออนุมัติที่สภาตำบล ไปขอโดยว่าราชสีไศลเป็นเขื่อนยาง บอกว่าท้องถิ่นมีส่วนร่วม แต่ให้ข้อมูลไม่ตรงกับกรตัดสินใจแล้วมาให้ตัดสินใจ ก็คือ บอกว่าตามยอดมาตลิ่งช้างให้ไทยคิดยังงี้ก็ไม่ถูกในขณะที่เดียวกันพื้นที่ที่ได้ประโยชน์จากโครงการเราจะเห็นว่า แม่น้ำมูลตอนกลางมีโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเยอะมากหรืออย่างปากมูลมีแหล่งน้ำ 9 สถานี บริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนปากมูล มีคนใช้ประโยชน์ประมาณ 10 % ส่วนที่เหลือไม่มีการใช้ประโยชน์ การที่ทำอย่างนั้นมันทำให้ชาวบ้านเป็นจำเลยในเวลาต่อมา เพราะว่าบอกมีปัญหาความยากจนทางรัฐบาลก็อธิบายว่ามีน้ำแล้วพวกนี้ขี้เกียจ แต่จริงๆ แล้วไม่ได้ดูวิธีการผลิตเป็นอย่างไรสภาพที่ดินเป็นอย่างไร ความคุ้มค่าต่อการลงทุนแค่ไหน ตรงนี้หรือว่าเขาจะทำอะไร หรือว่าวิธีการบอกอย่างนั้นเป็นอาการว่าตามชาวบ้านแล้ว อย่างกรณี เขื่อนห้วยนา ผมได้ไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการศึกษาผลกระทบ และไปฟังความเห็นของชาวบ้านของหนองแวงถึงจะได้คลองส่งน้ำ ชาวบ้านบอกอย่างเดียวว่าอยากได้น้ำแต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีการถามทางเลือกหรือเสนอทางเลือกว่าจะเลือกแบบไหนตรงนี้ผมคิดว่า ทั้งหมดทั้งสิ้นทั้งเรื่องของการมีส่วนร่วม เรื่องของการที่จะต้องผลักดันร่วมกัน อาจจะหาประเด็นรูปธรรมจัดพื้นที่ขึ้นมาให้ชัดปากมูลที่ผ่านมามีความผิดพลาดในการตัดสินใจอย่างไรบ้าง 1.2.3.4 มีผลกระทบอะไรบ้างที่นอกจากที่ศึกษาไว้ทำตรงนี้ออกมาให้ชัดเพื่อที่จะเห็นรูปธรรมของการเคลื่อนไหว ที่จะเชื่อมโยงกันทั้งในระดับท้องถิ่นระดับภาค และระดับชาติต่อไป

เปรมฤดี :

เฉพาะของปากมูลเองที่ปัญหามา กำลังเป็นขบวนการที่กำลังเกิดขึ้นหรือเปล่า ทำออกมาให้ชัด 1.2.3. ที่ว่า

นันทโชติ :

คือ ถ้าเกิดการต่อสู้ของชาวบ้านคือพยายามที่จะเข้าไปร่วมในการตัดสินใจ การเดินขบวน การเรียกร้องของชาวบ้าน คือการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ งานศึกษาที่เกิดขึ้นเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่จะมารองรับการตัดสินใจของชาวบ้านเพียงแต่เขาไม่ฟังแล้วก็มี การใช้ในด้านของความเห็น คือ บางทีมันเป็นเรื่องยากกับการต่อสู้ในเชิงนโยบาย พอเรา พูดถึงความรู้เขาเอาเรื่องของประชาคมติ เข้ามาตัดสินใจบางทีเรื่องของความจริง มันใช้ประชาคมติไม่ได้ ถ้าบอกว่า 1+1 เป็น 2 เป็นเรื่องของเหตุผล ตอนนี้รัฐบาลใช้กับกรณีปากมูล คือ 1+1 เป็น 3 แล้วใช้เสียงยกมือรับ นี่คือสิ่งที่มันเป็นปัญหา

บุญทอง :

ผมอยากถามอีไวน่า ผมคิดว่าในภาคอีสานมีปัญหาน้ำท่วมขังนานหลังจากที่มีโครงการโขง ชี มูล เกิดขึ้นในลุ่มน้ำชี ที่มีการสร้างฝายและมีการทดลองเก็บกักน้ำตั้งแต่ปี 2543-2545 ตลอดระยะเวลา 3 ปี น้ำท่วมตลอดข้าวในนาเสียหายหมด ผมอยากถามอีไวน่า ว่า ระยะเวลาของน้ำท่วม 2-3 เดือน ไม่รู้วาระเวลาตรงกับเรื่องของดินเค็มจะมีผลที่จะเกิดดินเค็มตามมาในภายหลังหรือไม่

อีไวน่า :

มันมีความเกี่ยวพันกันในประเด็นที่เล่าให้ฟัง ตัวเองไม่ได้ศึกษาถึงเขื่อนลำปาว แต่ได้พูดคุยกับอาจารย์และได้รู้ว่า มหาวิทยาลัยขอนแก่น เคยทำการศึกษาเรื่องเขื่อนลำปาวแล้ว เขื่อนลำปาวจะแตกต่างจาก 2 กรณี ศึกษาที่อธิบายไปแล้ว เพราะเขื่อนลำปาวตั้งอยู่ที่ไม่มีเกลือ แต่ว่าได้เขื่อนลำปาวตรงแม่น้ำชี จะมีหินเกลือจะนั่นช่วงที่มีเขื่อนลำปาวมันก็จะไปกดทับใต้ดิน กดพื้นที่ ลงน้ำก็ออกไปข้างๆ มันก็ไม่ไล่เอาตรงที่อ่อนตรงขึ้นเกลือตรงลำน้ำชีมันเป็นพื้นที่ดินเกิดมีความเค็มของเกลือไหลออกไปแต่บริเวณไหล่อาจมองไม่เห็น แต่จะไหลออกไปตรงลำน้ำชี พื้นที่นี้เป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษา และจะได้เห็นภาพหนึ่งของปัญหาดินเค็ม

พิรุณ :

อยากจะคุยเรื่องประเด็นที่เราจะทำงานร่วมกัน ทำหลายๆ องค์กร หลายๆ หน่วยงาน สวรส. หรือหน่วยงานที่จะทำเรื่องทรัพยากร ก็ไม่ค่อยจะมั่นใจเท่าไรว่า เมื่อเขาเป็นผู้เสนอจากล่างขึ้นไปข้างบน เขาไปทำในเชิงนโยบายแล้วเนี่ยไม่มั่นใจว่าจะได้ตรงกับที่เราต้องการเท่าไร ก็อยากจะขอย้อนเรื่องของคำพูดของ อ.บรรยง นะครับว่า ถ้าเป็นไปได้อยากให้ทุกหน่วยงานที่ทำเรื่องนี้ให้เกิดความมั่นใจ อย่างกรณีของเขื่อนปากมูลก็เกิดบทเรียนที่ไม่อยากให้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่ว่าจะที่อุตรธานี เรื่องโปแตช ยิ่งชาวบ้านก็คงจะถูกกระทำเหมือนเดิม โดยเฉพาะเรื่องจะเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนำไปให้เกิดการใช้ประโยชน์โดยตอบสนองกับทุนนิยมมาก เป็นการค้าทำให้เกิดมีรายได้มากขึ้น อยากฝากผู้ที่มิชอบบท หรือผู้ที่เกี่ยวข้องว่าชุมชนที่เราติดอยู่แล้ววันคิดนึกก็เอาสิ่งเหล่านี้มาให้ ฝ่ายทุกตัวเขื่อนทุกตัวจะต้องทำ ทบทวน หรือแก้ไขกันใหม่ หรือว่าอยากขออย่างถึง ดร.ปริญญา ท่านก็เป็นผู้ช่วย รมต. อยู่ผมได้แลกเปลี่ยนกับท่านมารอบหนึ่งแล้ว ผมคิดว่ารอบนี้ท่านคงอยากสะท้อนให้ฟังว่าท่านเองก็คงต้องใช้คำถามมา

ที่ชุมชนเหมือนเดิม เพราะท่านเองก็จบโทธรณีวิทยามาก็คงเข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี ไม่ว่าเรื่องดินเค็มหรือไปแดง ท่านต้องมีการโยนคำถามมาสู่ชุมชนว่า ให้ชุมชนจัดการซิ ผมเองก็สะท้อนคิดเดียวว่าแล้วผู้มีบทบาทมีอำนาจในเมืองบน แล้วท่านมีท่าจะไรอยู่หรือว่า จะรอให้พวกเราทำเสนอขึ้นไปอย่างที่อาจารย์ว่า พอไปถึงสระบุรีก็เปลี่ยนอีกแบบหนึ่งไปเลย เรื่องนี้อยากให้มีความชัดเจนมากขึ้นพวกเราที่อยากทำเรื่องนี้จริงๆ ให้ร่วมกันสะท้อน ตระหนักด้วยว่าเราจะมีมาตรการอะไรที่จะป้องกันช่วยไม่ให้มันเล็ดรอดออกไปเอาไปแปรสภาพเป็นอย่างอื่น โดยเฉพาะกฎหมายที่เราคิดว่าดีที่สุดคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญแต่พอเอามาใช้จริงๆ มันก็ใช้ไม่ได้ มันเป็นเรื่องที่ทำให้เราเจ็บปวด คิดว่า น่าจะเป็นสิ่งที่จะเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน ก็อยากแลกเปลี่ยนให้ฟังว่าในแต่เดิมที่เคนพบมา สายน้ำหนึ่งที่เคยผมอยู่ใกล้ที่สุดคือ สายน้ำที่ติดกับศรีสะเกษกับสุรินทร์ คือ ห้วยทับทัน เมื่อก่อนไม่มีฝายสักตัวเดียวตกไปเกือบ 30 ฝาย ผมก็เป็นโจทย์ทิ้งเอาไว้ว่าทำไมถึงทำอย่างนี้พอไปดูจริงๆ แล้วมันคุ้มค่ากับเงินไหม หรือนักการเมืองจะลงตรงนี้ ฝายสุรินทร์ก็ทำ ศรีสะเกษก็ทำ ต่างคนต่างทำมันก็เกิดการทิ้งอะไรของฝายบ้างบ้างตัวพอถึงช่วงหน้าน้ำก็ไหลผ่านไปแล้วก็มีบางตัวน้ำก็เซาะด้านข้างพังไปนั้นคือบทเรียนที่ได้ ดันไม่มีการให้น้ำออกมาก็ไม่มีการหยุดต้นไม้อย่างก็ไหลทั้งปี แล้วอีกกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ เรื่องของการทำฝาย หลักของมันก็คือ ต้องมีการเปลี่ยนทิศทางน้ำเพื่อทำฝายตัวหนึ่งไร่นาของชาวบ้านที่อยู่ก็เสียไป แต่พอตกลงกันบอกว่าเอาเงินคืนให้ผู้รับเหมา ก็ไม่ได้คิดอะไร แต่ผู้นำก็ได้เงินไป นั่นคือความที่ชาวบ้านไม่ได้พูดอะไร แต่ถ้าการจัดการน้ำแบบชาวบ้านจริงๆ ผมไปพบไปเจอเรื่องการทำนบ ถ้าชุมชนเขาต้องทำเองเขาก็จะไประดมคนไปนั้นกันขึ้นมา เมื่อได้ระดับความสูงเท่ากับระดับที่เราต้องการน้ำตัวที่มันจะไหลผ่านออกไปก็ขังมัน เรื่องนี้จะเป็นทางเลือกชาวบ้านเขาสามารถจัดการน้ำได้ไม่จำเป็นต้องมาทำฝายขนาดใหญ่ ฝายขนาดใหญ่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องของปลา ก็จะเหมือนกับปากมูล ถ้ากรณีศึกษาของพวกเราไม่เอาเขื่อนไม่เอาฝายแล้วชาวบ้านเรายังต้องการเขื่อนหรือไม่ ผมว่ายังคงต้องรอ หรือต้องไปตามกันว่าชาวบ้านเรายังหวังอยู่กับว่าถ้าเขื่อนมามีความสมบูรณ์ คิดว่าจะต้องไปคุยกันอีกรอบหนึ่งแต่ในความเป็นจริงอยากจะให้ช่วยแก้ปัญหาภายในเรื่องที่กำลังเกิดขึ้น กรณีที่เราทำแล้วมีฝายที่ไม่เป็นประโยชน์ และมีผลกระทบต่อชุมชนอันนี้ต้องพิจารณาก่อน เรื่องต่อไป คือเรื่องที่เราจะทำขึ้นมาข้างบนไม่ทำให้เจตนาของชาวบ้านเปลี่ยนไปโดยเฉพาะ ผู้ที่มีบทบาทมีหน้าที่ในทางการเมือง และเรื่องของการจัดการน้ำผมคิดว่า ชาวบ้านมีความสามารถมีภูมิปัญญา มีความรู้ในการจัดการน้ำด้วยตนเอง อีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ คือ กรณีที่เราทำเขื่อนกันน้ำที่ฝายน้ำเข้าสู่ที่นา แล้วเอาเศษวัชพืชไปกันแล้วจะมีไม้ไผ่เป็นซีกๆ ก็สามารถที่จะทำให้น้ำไหลไม่ได้ เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนา ก็จะได้ปลากินด้วย นี่คือสิ่งที่เป็นเรื่องเดิมที่เราเจออยู่แต่ทุกวันนี้ก็คงจะหายไปพร้อมๆ กับตัวที่มันทำให้น้ำท่วม ก็อยากปรึกษาหารืออย่างนี้

อ.ยรรยง :

ผมสนใจมากนะจริงๆ แล้วเรายังขาดการรวบรวมเรื่องนี้ แต่ฟื้นฟูเคนทำแล้วครั้งหนึ่งอุปกรณ์จับปลาและเรื่องฝายนิดเดียว แต่ของภาคอีสานเรายังไม่ได้รวบรวมผมให้แง่คิดนิดหนึ่ง

อ.ประเวศ บอกว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่น สิ่งแรกที่จะต้องมียกคือ 1.องค์ความรู้ภูมิปัญญา 2.ความเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสื่อ ยกตัวอย่าง เช่น นักวิชาการของออสเตรเลียที่นำเสนอดินเค็มเมื่อเข้าถือว่าข้อแรกเป็นกรณีของดินเค็มให้ได้ ถ้าดูขั้นต้นเราต้องใช้องค์ความรู้ตรงนี้ไปตอบสังคมใช้วิธีการอะไรก็แล้วแต่และอีกซีกหนึ่ง คือ การเคลื่อนไหวด้านการเมือง ผมคิดว่าข้อมูลชุดนี้เราสามารถส่งให้ภาคการเมืองได้โดยไม่ว่าจะเป็นพรรคฝ่ายค้าน ฝ่ายรัฐบาลก็ตามอาจจะให้เขาได้รับรู้ไว้ก่อน ตรงนี้ก็ป็นจุดหนึ่งคือว่าตอนนี้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องฐานทรัพยากร น้ำ ดิน ป่า ซึ่งเรากำลังแย่งชิงกันอยู่โดยผ่านกระบวนการ พรบ. ป่า ดิน น้ำ ทรัพยากร ก็มีผู้คนที่คนไปตั้งโครงการฐานทรัพยากรขึ้นมาทุกกระทรวง ความหลากหลายบ้าง ความเป็นความตายอยู่ที่ว่าใครเป็นเจ้าของประชาชน ทุกคนมีส่วนร่วม อันนี้จะเป็นอีกมุมหนึ่งฐานทรัพยากร คือ ต้นทุนระดับแรก ถ้าบวกกับต้นทุนชีวิต ต้นทุนนิเวศ เป็นมูลค่าเพิ่มอีก แล้วถ้าเราเกิดมีความรู้เกี่ยวกับฐานทรัพยากรที่ ๆ รวบรวมตลอดภูมิปัญญากรมทรัพยากร เป็นเจ้าของฐานทรัพยากรน้ำ แล้วเป็นผู้จัดการน้ำทั้งประเทศปัญหาก็จะไม่จริง แต่ตรงข้ามถ้าเกิดเราสู้ในเชิงว่าไม่ใช้องค์ความรู้ที่ว่านี้ไม่ใช่รัฐเป็นผู้จัดการแต่เพียงผู้เดียวแต่ประชาชนแล้วอีกอันใหม่ ๆ คือการตัดสินใจเราจะทำอะไรให้กระบวนการตัดสินใจเรามีส่วนร่วมด้วย เราจะคิดกระบวนการอย่างไร ตรงนี้สำคัญมากเราอยากได้แต่เขาก็ตอบเราไม่ได้วันนี้มันคงมีเวทีหลายรอบ

พิชาญ :

ผมอยากแลกเปลี่ยนกับอาจารย์ งานการศึกษาหรืองานวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมา ซึ่งมันเกี่ยวข้องกับ การถอดบทเรียนตัวการในการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมามีการวิจัยและมักจะเอาข้อมูลด้านการวิจัยขึ้นสู่นักวิชาการนักพัฒนา นักการเมือง ในการวางแผนการตัดสินใจ สิ่งที่ยังไม่เกิดสักครั้ง คือว่า บทเรียนประสบการณ์ที่เราได้มา เราไม่สามารถนำไปคืนไปสู่ชุมชน และให้ชุมชนเขามองไม่เห็นความสำคัญในชีวิต เขากลับมองว่าสิ่งที่ได้มามันไม่ทันสมัยมันไม่ละเอียด เพราะฉะนั้นเราต้องคิดแบบนักวิชาการ คือ เราจะทำอะไร ผลการศึกษาผลการวิจัยต่างๆ เขากลับคืนไปให้ชุมชนยอมรับให้ได้ว่าภูมิปัญญาที่เขาคิดมันถูกต้องและดีที่สุด และก็เกิดพลังในการต่อสู้เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาของเขากับแผนการพัฒนาที่เป็นแบบใหม่ ที่ผ่านมามันไม่ได้เกิดกระบวนการตัดสินใจร่วมกับประชาชน ประชาชนเขาไม่เข้าใจว่าสิ่งที่เขาทำมามันดี เพราะฉะนั้นภารกิจของเราคือว่าทำอะไรถึงจะบอกกับประชาชนได้ว่าเบื้องบนต้องการสิ่งที่เขาทำมาดีที่สุดและก่อพลังสร้างจุดยืนตรงนั้นได้ ผลักดันต่อสู้กับนโยบายที่จะมาใหม่ ๆ พื้นที่ผมนอนนี้ยังไม่มีเขื่อน ไม่มีน้ำเข้าไปในพื้นที่ ทำนา เกษตรส่วนใหญ่บอกว่าต้องเอาน้ำขึ้นมามันก่อนให้เกิด ดินเค็มแต่ในขณะอีกพวกหนึ่งกำลังบอกว่าขอยต้องการน้ำจากแหล่งน้ำเหล่านี้คือมันสวนกระแสกัน เพราะฉะนั้นทำอะไรเราจึงจะเอาบทเรียนเหล่านี้ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้เข้าใจ และทำอะไรให้ประชาชนเข้าใจว่าสิ่งที่เราทำอยู่นี้ดีที่สุด

ธีรดา :

เป็นประเด็นที่พี่ยาวสรุปและตอบประเด็นคำถามที่พี่รุณเคยเพราะพี่รุณบอกว่าทำอย่างไรผลการศึกษาจะไม่ไปตกหล่นอยู่แถวปากช่องการนำขบวนการแบบนี้มาใช้ในพื้นที่ก็ได้

ความรู้ออกมาไม่ต้องไปหวังว่าเอาขึ้นไปเบื้องบนแล้วต่อสู้ได้อาจจะสร้างเอง คิดว่าการแลกเปลี่ยนอาจจะยาวให้พี่แตหรือพี่เอียงช่วยสรุปว่ามันอยากมาในรูปแบบนี้เราจะทำอะไรต่อไป เปรมฤดี :

ก็สรุปยากนะค่ะ แต่ได้ข้อสังเกตอะไร 2-3 อย่าง ที่สำคัญจากการได้นั่งฟังในวันนี้ คือ ในความรู้สึกของตัวเองประสบการณ์ในไทยชัดเจนแต่หลายคนก็ว่าได้พูดว่าชัดเจนหรืออยู่กระจัดกระจาย คิดว่าประสบการณ์ของเราเรื่องนี้ พูดยกทฤษฎีการนำ เรื่องชาวบ้านเรื่องขบวนการประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องในไทยเราขาดประสบการณ์มาเป็นชุดๆ มีทั้งที่เป็นเรื่องต่างระดับต่างมิติ ระดับถ้าได้ออกมาง่าย ๆ เช่น ระดับสากลอิทธิพลของคนข้างนอกที่พยายามเข้ามา เราผ่านมาแล้วปากมูกับธนาคารโลกสู้กันโซโกโซน ตอนนี้เริ่มทันสมัยแล้ว เราพอมองออกประสบการณ์ระดับชาติ เรารู้ว่าชาติไทย มีแนวคิดเรื่องการพัฒนาสุดโต่ง แบบทุนนิยมมานาน คนก็รู้กันทั้งประเทศว่าจะสร้าง โซง ซิ มูล เห็นชัดว่าแม่น้ำในประเทศทั้งหลายที่เป็นสาขาที่ไหลลงแม่น้ำโขงไหลลงเปล่าๆ ไม่ต้องจัดการหรือทำอะไรกับมัน คือแนวคิดแบบนี้ไม่ว่าจะเป็นทุนนิยมหรือ แนวคิดการช่วงชิงทรัพยากรหลายท่านคงทราบว่างโซง ซิ มูล ไม่ได้เกิดขึ้นจากการผลักดันภายในเท่านั้น แต่ว่าเป็นการผลักดันภายในภูมิภาค คือ ไทยถึงกับไล่ผู้ประสานงานของคณะกรรมการแม่โขงในขณะนั้นซึ่งอยู่ตอนล่างต้องการผลักดันโขง ซิ มูล เจ้าหน้าที่ฝรั่งที่เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานด้าน โดยยกประเด็นว่าถ้าใช้น้ำโขงโดยตรง แรกสุดเขาจะเอาน้ำโขงเข้าประเทศ แต่ถูกค้านว่าถ้าใช้น้ำโขงโดยตรงไทยมีศักยภาพมากกว่า เขาอยู่จะได้เปรียบหรือเปล่าแค่นั้นเองรัฐบาลไทยบีบผู้ประสานงานออกไปจากประเทศทันที สมัยก่อนสำนักงานอยู่ในเมืองไทย คือมีการเมืองที่สลับซับซ้อน ในพื้นที่ของเราเองในระดับท้องถิ่น เรามีประสบการณ์เป็นชุดๆ อันนั้นในเชิงระดับ ในเชิงมิติในเรื่อง ของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง คิดว่าเรามองเห็นแต่ว่าเอียงสนใจวันนี้ หลายคนพูดจนมาถึงคนสุดท้าย เขาก็พูดเรื่องทำยังไงให้ชาวบ้าน ถึงจะเข้าใจเรื่องนี้แล้วเคลื่อนไปพร้อมกันได้ เมื่อ 2 อาทิตย์ที่แล้วมีโอกาสไปสัมภาษณ์ พ่อ เพื่อที่จะลงหนังสือ เรื่อง ดินเค็ม สัมภาษณ์ที่กันทรวิชัยด้วย ที่วาปีปทุมด้วย ตัวเองก็รู้สึกแปลกใจว่าปัญหาดินเค็มที่เคยเป็นปัญหาใหญ่เหลือเกินในภาคอีสานไทยกลายเป็นเรื่องที่มีความอ่อนอย่างไม่น่าเชื่อในเชิงการณรงค์ เราไม่สามารถ จะเอาประเด็นดินเค็มขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญในการเคลื่อนไหว อาจจะเป็นเพราะว่าเราไม่ใช่ประเด็นร้อนๆ ข้างหน้า คือมันก็คงร้อนทุกประเด็น แต่เป็นประเด็นสังเคราะห์ที่เราใช้มาก อย่างที่เราทำแผนที่ 10 ปีข้างหน้าจะเห็นว่ามันลามไปทั่ว และที่กันทรวิชัย ปีที่สัมภาษณ์มีที่ดิน 30 ไร่ เสียไปโดยสิ้นเชิง ชาวเค็ม คือการสูญเสียขนาดนั้น 2-3 เจ้ายังทำอยู่บนโคกยังปล่อยน้ำเสียลงอีกมาอีก เป็นอย่างนั้นได้อย่างไร เราทำอะไรที่มันใหญ่มามาก กว่านั้นแล้วนี่เป็นคำถามของคนเหมือนกับมองจากภายนอก แล้วเรารู้สึกว่าอีสานที่เคยเข้มแข็ง เราทำเรื่องใหญ่มามาก เรื่องแค่นี้แทบจะเล็ก กลับมายังพูดกับเพื่อนที่กรุงเทพฯ ว่าเรื่องเล็กแค่นี้เราก็ไม่ชนะหรือมันไม่ยุติธรรม เท่าไหร่สำหรับคนที่สู้มานาน อยากจะพูดสั้นๆ ว่าถ้าเรามีรายละเอียดมากทั้งในเชิงคุณภาพเชิงมิติที่เราทำได้คงไม่ใช่ทุกเรื่องที่เราต้องทำทั้งหมด อีโวน่าเองตั้งข้อสังเกตเราคุยกันเรื่องดินเค็ม อีโวน่า แปลกใจกว่าพื้นที่มากมายใน

อีสานที่มีปัญหาชัดเจนเรื่องดินเค็มไม่เคยมีการศึกษา รัฐเราไม่เคยที่จะพูด ชาวบ้าน หรือ NGOs อาจจะทำงานใหญ่ๆ เช่นนั้นไม่ได้ โดยเฉพาะการศึกษาที่ต้องใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้งบประมาณมาก มันเป็นการของรัฐบาลต่างหากไม่ใช่ภาระของเราภาระของเราควรจะเป็นผู้สนใจเท่านั้น เพราะฉะนั้นเราต้องมาคุยด้วยกันว่า งานระดับไหน หรือ ตำแหน่งไหนที่เรายังไม่ทำ

สรุปอันที่ได้ คือ ว่ารู้สึกว่าจะมีความคิดเหมือนๆ กันว่า ความรู้หรือว่าความเป็นเรา รากเหง้า ทางวัฒนธรรมนิเวศของเราดูเหมือนจะเข้ากับภาคีภาคีในการต่อสู้ ดูเหมือนจะใช้ไม่พอ ถึงแม้เราพูดเรื่องปลาที่ปากมูล เรื่องบึงทามที่ราชินีโคส ถ้าไปถามคนทำงาน ฟังเราให้ฟังเรา กลับไม่ศึกษามิงานวิจัยที่บ้านอีกที่ราชินีโคสกำลังจะทำ กำลังจะทำจะเสร็จภายในไม่กี่วันข้างหน้า เหมือนอย่างที่เราพูดมาแล้ว คือ ควรจะต้องลึกในสิ่งที่เรารู้อยู่แล้ว เรามีโอกาสได้ประชุมเครือข่ายน้ำ เมื่อเดือนที่ผ่านมา หลายท่านที่นั่งอยู่ในนี้ หลายคนก็ไป ข้อเสนออันหนึ่งชัดเจนมาก คือ เราต้องศึกษาต้องหยิบเอาสิ่งที่มันเกิดขึ้นเป็นนิเวศ เป็นวัฒนธรรมของเรามาใช้ให้ได้ เราต้องศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ ต้องเอามาใช้ให้เป็นระบบ ต้องเป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงกับกลุ่มที่เราดูเราเห็น เราพูดถึงเรื่องรัฐบาลพยายามเสนอ เรื่องลุ่มน้ำ 25 ลุ่ม ความเห็นคล้ายกับว่า เขาเสนอก็ให้เสนอไปทางรัฐเสนอเราก็อยากจะเสนอเหมือนกันจะมาตัดกันโคลนเกล็นไม่ได้ อาจจะรู้ทุกกลุ่ม หรือ กลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่มันอยู่ที่เรา ที่นี้ทำอย่างไร ถึงจะทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นแบบของเราได้

สรุป คิดว่าข้อเสนอตัวเอง ไม่มีอะไรมากไปหว่าที่จะต้องมอง 2-3 ด้าน พร้อมๆ กัน ทำงานควบคู่กันไป ตระหนักถึงข้อจำกัด ศักยภาพที่เรามีอยู่ด้วย
สั้น :

ผมเองก็คาดหวังว่า การประชุมครั้งหลังๆ มาเป็นเพียงยกเรื่องและพูดกันมาเรื่องคล้ายๆ เดิม เช่น เราพูดกันว่าเราจะนำเอาองค์ความรู้การจัดการน้ำของชุมชน และมีบทเรียนในเรื่องของการเคลื่อนไหวในป่าชุมชน เหล่าพื้นบ้านอะไรอีกหลายๆ เรื่องไปเวทีไหนก็เห็นได้ แถมยังเดิมๆ ผมก็คิดว่ามันอาจจะปัญหาเฉพาะเรื่องก็ได้ว่าทำได้ทีละเรื่อง แต่ว่าทุกเรื่องจากประสบการณ์ของเราเข้ามา มันเกี่ยวข้องกับถ้าระบบไหน เกี่ยวกับเรื่องข้อมูลข่าวสาร วันนี้พูดถึงเรื่อง EIA หรือว่าแม้กระทั่งประชาชนมีความชอบธรรมในการประชุมโครงสร้าง เจียบ ผมคิดว่าเป็นเพราะบรรยากาศโดยรวม คล้ายๆ เป็นชั้นบันไดที่จะไม่ให้ถึงมันก็ยังมีปัญหาอุปสรรคที่เรา ยังไม่ได้พูดถึง ความรู้ว่าเป็นระบบมีอุปสรรคเด่นชัด เราก็ต้องคิดอยู่เหมือนกันว่าเราจะผลักดันอย่างไรด้วยวิธีไหน กฎหมายจะสามารถที่จะมีบันไดให้เราขึ้น เอาองค์ความรู้ที่ดี ขึ้นไปนำเสนอต่อสังคม เอาไปผลักดัน เป็นนโยบาย และกฎหมาย เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เราพูดถึงมันก็ให้เห็นขบวนการทั้งหมด อันนี้ไม่รวบที่จะเกี่ยวข้องกับกลับบ้านไปก็จะต้องอาบน้ำ เรื่องครอบครัว เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการทำมาหากิน เรื่องทรัพยากรอื่นๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้อง ทำอย่างไรถึงจะใช้เสียง

ผมคิดว่าเป็นหลายๆ เรื่องในหลายๆ คนๆ หนึ่ง ชุมชนหนึ่ง คนที่ไม่เดินขบวนกันบ่อยๆ ต้องปรับฐานเศรษฐกิจ ฐานชุมชน ให้เกิดความมั่นคง มีกินอย่างยั่งยืนอย่างไร เกิดการใช้ทรัพยากรให้

เกิดประสิทธิภาพได้อย่างไร อย่างพี่น้องปากมูน ราชันีไฮส ก็ว่าอยู่ในบรรยากาศนี้ เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าวันนี้เรา อาจจะได้ในเรื่องของทิศทางข้างหน้า โดยเฉพาะในเรื่องของขบวนการที่จะ สร้างทางนโยบาย ร่วมมือกันในการที่จะสร้างความรู้โดยเฉพาะ ผ่านงานวิจัย ผ่านงานถอดบท เรียน ก็ยังไม่ค่อยมั่นใจ ก็ยังให้ความหวังแก่กันได้ หลังจากนี้เราจะต้องคิดกระบวนการที่จะมา ประสานกันอีก ไม่งั้นกลับไปก็คงนอนไม่หลับ ว่าจะเอากันอย่างไร แต่ว่ามันมีปฏิบัติการบาง ส่วนที่เราจะประสานงานไป ณ วันนี้ก็ได้มารู้จัก มีหลายท่าน โดยเฉพาะ สถาบันแห่งนี้ (มมส.) ก็มีบทบาทที่ยังจะผลักดันร่วมกันอยู่ อยากจะให้พวกเรารู้สึกว่า เกิดความอบอุ่นร่วมกัน มีความ หวังขึ้นมา แต่ที่หลาย ๆ สถาบัน อันนี้พูดว่ามันเป็นอนิจจัง อยากจะไปเสียดสีหรือซ้ำเติมอย่างไร ะยะทางที่เราเดินผ่านมากแก้ไขปัญหาก็รู้ว่าใครมิตรแท้หรือมิตรเทียม สิ่งหนึ่งที่ไม่มีข้อพวก นี้ ผมคิดว่าเราควรที่จะต้องช่วยเขียนเข้าไปด้วยว่า เราจะสร้างความร่วมมืออะไร อย่างไร สำคัญมาก เพราะว่ามันวิชาการก็ว่าไปเรื่องน้ำชี น้ำมูล นักวิชาการก็วิจัยกันไปและเดินสวนกับ NGOs. NGOs. ก็ก็ทำงานกับพี่น้อง พี่น้องก็มีสถาบันโน่น สถาบันนี้ชวนกันรุ่นทำเรื่องเดียวกัน ในที่สุดเรื่องนี้จะไปเจอกันตรงไหน กระจัดกระจาย ทักซิณันต์ดิษฐ์ พวกเจ้าเถียงกันไป พลังก็ จะอ่อนแอ ซึ่งผมดูแล้วในปัจจุบันมันมีความฟุ้งซ่านอยู่พอสมควร เพราะสถาบันที่เกี่ยวกับการ วิจัยเยอะแยะไปหมด แห่ส่งเงินทุนในประเทศซึ่งเป็นแนวโน้มที่ดี อย่าง สวรส. สปสช. สสส. พอช. สกว. เป็นโอกาสที่ดีที่เราสามารถที่จะผลักดัน ให้เขาสนับสนุนกิจกรรมของเราได้น่าจะ เป็นเรื่องดี ผมยังงงๆกับอาจารย์นิคหนึ่ง ในเรื่องจึงได้ถามว่า ในโอกาสที่อาจารย์กำลังบอกอยู่ ตรงนี้ พวกเราจะนำไปใช้ได้อย่างไร ในเมื่อเราจะทำเรื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้นเราอาจจะเขียน ลงไปอีกว่า สร้างความร่วมมือ ก่อสร้างกลไกความร่วมมือ โดยเฉพาะตรงที่เคลื่อนไหวอยู่ นานาจิตตัง นานาสีลา เราจะนำมาทำใส่กันเป็นวงเดียวได้อย่างไร พี่น้องหลายๆแบบ แต่เป็น เพลงเดียวกัน ขอให้ได้มันจะสนุกด้วยกัน ถ้าเป็นการรบเร้าก็จัดทัพเตรียมรบ ทำให้มันสอดคล้องกันให้ได้ มันจะทำให้เกิดพลัง อีกอันหนึ่งก็คือว่า ผมคิดว่าอันนี้ไม่รู้จะเกี่ยวข้องหรือไม่ มันก็คือเรื่องที่จะต้องสร้างความเข้มแข็งเหมือนกัน คือเรื่องขององค์กรที่พี่น้องประชาชนเรา ตามเครือข่ายหรือองค์กรต่างๆ หรือแม้กระทั่งองค์กรระดับชุมชน ผมคิดว่าช่วงหลังๆโดย เฉพาะ NGOs. มีคำถามกันมา 4-5 ปี คิดว่าปีนี้มีประเด็นที่จะถกเถียงกันหนักมาก คือว่าจะ ทำงานกับพี่น้องในฐานะชุมชนได้อย่างไรในที่สุด คุณจะไปสู่กันอยู่บนถนนมิตรภาพ หน้า ทำเนียบรัฐบาล จะให้ไปอยู่สวนพฤกษศาสตร์หรือจะไปอยู่เวทีประชุมสิริกิติ์ เพื่อที่จะทำงานวิชา การและทุกคนก็กลับบ้าน เดียวนี้จะสร้างระบบความมั่นคงโลกแต่ NGOs. ไม่ได้ร่วมงานเป็น งานเย็นยังอยู่ยังถูกตีหัวกลับมาจากการเดินขบวน หรือว่าจะไปสูญเสียอะไรที่ไหน ทุกคนควรที่ จะมีความอดทน และไม่ใช่อึดื้อเพียงคนเดียว นั้นแปลว่าการสร้างองค์กร สร้างสวัสดิการ สร้าง ฐานอาชีพที่มั่นคง สร้างทุนที่จะอยู่อย่างยั่งยืนในอนาคตสืบต่อไป อาจจะฝันมากไปหน่อย แต่ว่าคุยกับพี่น้องที่ทำงานร้อน ร้อนว่าทำอะไรให้อยู่ได้ กินอิ่มนอนอุ่น เรื่องนี้ผมอยากเรียน ว่า เป็นงานสร้างสรรค์องค์กร แต่ว่าไม่ได้หมายความว่า เรามาพูดวันนี้จะเป็นเรื่องของพุทธ ศาสตรีกว้างขวางทุกประเด็น ทุกเรื่องผมพยายามที่จะเชื่อมโยง ในการมาเกี่ยวข้องในการมา

จัดการน้ำ เราไม่สามารถที่จะแยกออกมาจากเรื่องอื่นๆได้ เพราะว่าการจัดการน้ำ จะมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนว่า เพื่อที่จะให้เรา มีอาชีพที่มั่นคง อยู่ในแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง สิ่งที่เป็นทิศทางในการพัฒนาแบบที่จะให้เป็นทรัพยากรของรัฐ ที่จะเอาไปให้นายทุน ตรงนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องคัดค้านอย่างชัดเจน เพราะว่าเราอาจจะไม่มีภาพว่าเอาน้ำไปทำอุตสาหกรรมแบบมาบตาพุด หรือแบบภาคตะวันออก แต่เราทำให้ชุมชนเราอยู่กันอย่างพอเพียง มีอาชีพที่มั่นคง และนี่คือการพูดถึง ความหมายของการใช้ทรัพยากรน้ำของเรา ที่มันมีปัญหากันมาถึงให้เราแก้ เพราะว่ามองแบบแยกส่วน มองน้ำแยกออกจากดิน ออกจากทรัพยากรอื่นๆ มาจัดการน้ำมองไม่เห็นหัวคน และทำเป็นทรัพยากรของรัฐ มีทิศทางที่จะเอาไปให้นายทุน แล้วก็กดขี่ชุมชน เราพูดได้สั้นๆ 4-5 คำ เพราะฉะนั้นเราต้องสร้างแบบหรือที่อาจารย์บอกว่าขึ้นมาคานขึ้นมาดูก็ได้ เพราะฉะนั้นเราต้องมองแบบไม่แยกส่วน มองแบบองค์รวม แต่นี้เป็นความรู้สึกของผมด้วย ที่ได้ฟังในวันนี้ เราก็หวังว่าเราน่าจะมีแผนการปฏิบัติการร่วมกัน ในอนาคตที่จับต้องได้ ไม่ใช่มาพูดให้ฟังอย่างเดียว

ส่วนที่ ๒ กลุ่มน้ำชี

NE 2 : ลุ่มน้ำชี

รายงานความก้าวหน้า

1 - 5

เอกสารภาคผนวก

- 1) พื้นที่เป้าหมายและประเด็นการศึกษา 1
- 2) รายงานการประชุมบ้านหนองคู 2 - 6
- 3) บทความจึญนน้อยในป่าใหญ่ 7 - 10
- 4) บทความไขงชีมูน ผลกระทบต่อสุขภาพวะฮีสาน 11 - 17
- 5) ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการอนุญาตให้ดูทราย
พ.ศ.2546 18 - 25
- 6) ข้อมูลศึกษาสภาพปัญหาการดูทรายที่ส่งผลกระทบต่อลุ่มน้ำชีเขต
จังหวัดยโสธรและจังหวัดร้อยเอ็ด 26 - 42
- 7) แถลงการณ้กััดค้ำันการอนุญาตดูทราย 43 - 44
- 8) ข้อมูลถอดเทการเจรจาระหว่างชาวบ้านและตัวแทนข้าราชการใน
การแก้ไขปัญหาดูทราย 45 - 58

- 9) บทสัมภาษณ์พ่อชอบ สุดบ่อเงินและพ่อทรัพย์ สิงห์ลอ
"การสรุปบทเรียนป่าชุมชน" 59 – 67
- 10) บทสัมภาษณ์พ่อชอบ สุดบ่อเงิน
"การบริหารจัดการองค์กร" 68 – 78
- 11) รายงานการประชุมร่วมกับอบต.ชานูวรรณ
อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด 79 – 80

รายงานความก้าวหน้า
โครงการสิทธิชุมชนศึกษา กรณีลุ่มน้ำชี
(เมษายน - มิถุนายน 2546)

พื้นที่เป้าหมายในเขตลุ่มน้ำชีที่กำหนดตามแผนงานโครงการทั้งหมด ๒ พื้นที่ และ ๑ เครือข่ายลุ่มน้ำ คือ ตันน้ำชีในเขตตำบลบึงระหานนา อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีประเด็นการศึกษา คือ ศึกษารูปแบบการเรียนรู้และการใช้สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำเขตบึงระหานนา , บทเรียน องค์ความรู้ในการจัดการป่าชุมชนภูเก้า ภูกระแต และการจัดการน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน และ ศึกษากระบวนการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน องค์การสาธารณะ และ ประสานความร่วมมือกับภาครัฐ และเอกชนในการผลักดันการแก้ไขปัญหา

พื้นที่น้ำชีตอนกลาง บ้านพนัส ตำบลชานวรรณ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีประเด็นการศึกษา คือ การศึกษาบทเรียนการใช้สิทธิในการจัดการป่าชุมชนดงเต็ง , ศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน , การผสมผสานประสบการณ์และบทเรียนในการใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำ และ ศึกษากระบวนการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน องค์การสาธารณะ และ ประสานความร่วมมือกับภาครัฐ และเอกชนในการผลักดันการแก้ไขปัญหา

และ พื้นที่เครือข่ายลุ่มน้ำชี ซึ่งหมายถึงองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำชี และหมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์และสูญเสียประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐ ประเด็นการศึกษา คือ สำรวจ ศึกษารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำชี , สำรวจศึกษาข้อมูลศักยภาพของกลุ่มคน องค์กร เครือข่ายในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน , จัดกระบวนการเรียนรู้กับชุมชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และ การเชื่อมโยงการเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมระหว่างพื้นที่วิจัยกับพื้นที่อื่น ๆ ในภูมิโนแคว้นเดียวกันและหลากหลาย (เอกสารภาคผนวก ๑)

ผลการดำเนินงานในพื้นที่ลุ่มน้ำชีระยะที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานตามสถานการณ์ของพื้นที่โดยดำเนินงานตามกิจกรรมที่วางไว้ คือ การศึกษาชุมชน ซึ่งกระบวนการศึกษามี ๒ สถานการณ์ด้วยกัน คือ สถานการณ์ชุมชนปกติ กับสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้ง ผลการดำเนินงานเป็นดังนี้

๑. การดำเนินงานตามแผนงาน

๑.๑ แผนการสร้างคน

- ๑) จัดเวทีประชุมผู้นำชุมชน ๑ ครั้ง เป็นเวทีวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และการวางแผนการพัฒนาชุมชนกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ต้นน้ำ (เอกสารภาคผนวก ๒)
- ๒) จัดประชุมผู้นำชุมชนในเขตลุ่มน้ำชีตอนกลาง ๔ ตำบล จำนวน ๑๓ ครั้ง เป็นการทำความเข้าใจต่อสถานการณ์การลดทอนของนายทุนจังหวัดยโสธร และ เวทีการวางแผนการดำเนินงานของผู้นำ
- ๓) จัดประชุมชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำชีตอนกลาง ๔ ตำบล จำนวน ๑๐ ครั้ง เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อทำความเข้าใจกับชุมชน และวางแผนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

๑.๒ แผนการพัฒนาองค์ความรู้

- ๑) ศึกษาข้อมูลชุมชนด้านศักยภาพชุมชนและรายละเอียดการดำเนินกิจกรรม กลุ่มในพื้นที่ต้นน้ำ (รายงานในงวดต่อไป)
- ๒) ร่วมกิจกรรมกับเยาวชนในการเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่าชุมชน (เอกสารภาคผนวก ๓)
- ๓) จัดเก็บข้อมูลผลกระทบจากการจัดการน้ำของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพคนจน (เอกสารภาคผนวก ๔)
- ๔) ประสานข้อมูล ระเบียบว่าด้วยการอนุญาตให้ลดทอน ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ (เอกสารภาคผนวก ๕)
- ๕) จัดประชุมผู้นำชุมชนเขตน้ำชีตอนกลาง เพื่อจัดทำข้อมูลผลกระทบจากธุรกิจลดทอน (เอกสารภาคผนวก ๖ - ๗)
- ๖) ข้อมูลถอดเทป การเจรจากับหน่วยงานราชการจังหวัดยโสธร เพื่อการแก้ไขปัญหาการลดทอนในเขตลุ่มน้ำชีตอนกลาง (เอกสารภาคผนวก ๘)
- ๗) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เรื่อง ความสำคัญของการสรุปบทเรียนการทำงานขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่า (เอกสารภาคผนวก ๙)
- ๘) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เรื่อง กระบวนการบริหารจัดการองค์กรชุมชน (เอกสารภาคผนวก ๑๐)

๑.๓ แผนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

- ๑) จัดประชุมผู้นำเครือข่ายป่าชุมชนในการวางแผนการจัดทำแนวเขตป่าชุมชน
- ๒) รณรงค์ทำความเข้าใจกับหน่วยงานราชการ คนในเมือง จังหวัดยโสธร จำนวน ๒ ครั้ง

๓) ประชุมร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลชานวรรณในการวางแผนการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อฟื้นฟูป่าชุมชนคงเค็ง (เอกสารภาคผนวก ๑๑)

๔) ประสานความร่วมมือกับสื่อ วิทยุชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด หนังสือพิมพ์ ไทรทัศน์ ในการรณรงค์ทำความเข้าใจต่อปัญหาระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำชี

๒. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้แบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ การเรียนรู้ชุมชน และ กระบวนการเรียนรู้ปัญหาของผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะที่ผ่านมาได้ดังนี้

๒.๑ กระบวนการเรียนรู้ชุมชนของคนทำงาน แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ ชุมชนที่เจ้าหน้าที่มีความคุ้นเคยกับผู้นำมาก่อน กับชุมชนที่เจ้าหน้าที่เพิ่งไปทำความรู้จักกับแกนนำพร้อม ๆ กับการการดำเนินโครงการ ซึ่งลักษณะทั้ง ๒ แบบ กระบวนการเรียนรู้กับชุมชนแตกต่างกันไปด้วย

ชุมชนที่เจ้าหน้าที่เข้าไปเรียนรู้ใหม่จะต้องอาศัยกระบวนการทำความเข้าใจให้มากที่สุด เช่น ต้องลงพื้นที่บ่อย เรียนรู้ปัญหากับชาวบ้านมากที่สุด ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็ขึ้นกับความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ไปพร้อม ๆ กันในการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมและผลักดันให้นำไปสู่ศึกษาชุมชนและการแก้ไขปัญหาในระยะยาวได้ ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่เหล่านี้ต้องอาศัยทักษะของเจ้าหน้าที่ในเชิงการสร้างกระบวนการเรียนรู้กับแกนนำสูง และต้องติดตามต่อเนื่องกับชุมชน ซึ่งช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาอาจจะยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร

ชุมชนที่มีความคุ้นเคยทั้งเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชน จะสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้กับชุมชนได้เร็ว เทคนิควิธีการที่เจ้าหน้าที่ได้นำมาใช้ในกรณีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยอุทกภัย คือ

๑) การเรียนรู้ปัญหาพร้อม ๆ กับแกนนำ ซึ่งที่ผ่านมามีแกนนำประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ ฉะนั้นขั้นแรกของการเรียนรู้ คือ การจัดเก็บข้อมูลปัญหาร่วมกัน ซึ่งในระยะต่อไปแกนนำคนนี้อาจจะเป็นแหล่งให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้ เช่น ให้รายชื่อชาวบ้านที่เราสามารถประสานข้อมูลต่อได้ หรือ ทำหน้าที่ประสานผู้นำชุมชนคนอื่น ๆ ที่เราไม่รู้จักมาประชุมร่วมกันได้ หรือเป็นกลุ่มแกนนำที่สามารถตัดสินใจร่วมกันได้

๒) การหาจุดเชื่อมประสานระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชน ซึ่งเครื่องมือที่ดีที่สุด คือ กลุ่มแกนนำชาวบ้านที่เราไว้วางใจ กระบวนการนี้ถือว่ามีความสำคัญที่ต้องสร้างให้ได้ เนื่องจากวิถีชีวิต วิถีคิด ความเข้าใจของคนทำงานและชาวบ้านมีความแตกต่างกันสูงมาก หรือบางทีเจ้าหน้าที่อาจจะประเมินสถานการณ์ผิดพลาดได้ กระบวนการนี้สามารถนำมาทดแทนช่องว่างนี้ได้ คือ การประเมินสถานการณ์ชุมชนกับทีมผู้นำบางกลุ่มที่เราคิดว่าจะสามารถให้ความเป็นจริงและเที่ยงตรงมากที่สุด เพราะการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนที่ถูกต้องสามารถทำ

ให้การวางแผนงานได้ถูกต้องตรงกับความต้องการของชุมชนด้วย จะสามารถทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพตามมา

๓) การคลุกคลี หรือใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนในระยะหนึ่ง ซึ่งจะเป็นช่วงเวลาที่มีผู้นำ หรือชาวบ้านพบเห็นเราอย่างต่อเนื่องและเป็นการสร้างกำลังใจแก่ชุมชนไปด้วย หรือหากไม่สามารถอยู่กับชุมชนได้ก็หาช่องทางที่จะประสานความเข้าใจกับเขาอยู่เนือง ๆ ให้ได้

๔) การจัดเวทีประชุมชาวบ้าน ซึ่งอาจจะเริ่มต้นจากกลุ่มเล็ก ๆ และขยายวงกว้างมากขึ้น ซึ่งก็ขึ้นกับการทำความเข้าใจของเรากับชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของคนทำงานเลยทีเดียว เพราะกระบวนการเรียนรู้ รู้จักผู้นำไม่ได้ เน้นกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นสำคัญ แต่การประสานงานที่ผ่านมาจะผ่านแกนนำชาวบ้านที่เป็นสมาชิกอบต. และขยายสู่ผู้นำทางการ ซึ่งเป็นบทเรียนที่สำคัญในการทำงาน (จะอธิบายในหัวข้อ บทเรียน)

๕) การทำงานอย่างต่อเนื่อง เมื่อค้นพบผู้นำและเห็นบุคลิกภาพของผู้นำที่มีความแตกต่างก็ทำการศึกษา หรือประสานความร่วมมือที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งคนทำงานต้องขยันที่จะตามผู้นำลงชุมชนและสร้างบทบาทให้เกิดขึ้นกับผู้นำและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกชุมชนด้วย

๒.๒ การเรียนรู้ของชุมชน เรียนรู้ปัญหาของตนเองและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อประเด็น หรือเรื่องราวนั้น ๆ ซึ่งกระบวนการสร้างความเข้าใจในช่วงเวลาที่ผ่านมายังไม่ถึงว่าทำได้สำเร็จผลเพราะเป็นช่วงเริ่มต้นเท่านั้น กระบวนการที่ใช้เป็นดังนี้

๑) จัดเวทีประชุม หรือจัดเก็บข้อมูลให้ชาวบ้านเป็นคนเสนอปัญหาอย่างเต็มที่ ซึ่งในขั้นตอนนี้เรารู้จักผู้นำ และชาวบ้านบางคนก็สามารถขึ้นมาเป็นแกนนำได้จากการกล้าแสดงความคิดเห็น

๒) การวางบทบาท หรือหน้าที่ในชุมชน เพื่อให้ผู้นำเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นแกนนำแล้วต้องประสานงานในระดับหมู่บ้านให้เกิดความเข้าใจให้ได้ ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือแกนนำเหล่านี้ด้วย ไม่ใช่ปล่อยให้รับผิดชอบงานเพียงลำพัง ซึ่งหากเป็นประการหลังจะไม่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

๓) การนำผู้นำ หรือตัวแทนชุมชนเข้าร่วมประชุมกับพื้นที่อื่น ๆ หรือนอกพื้นที่ตนเอง ซึ่งกระบวนการนี้จะสร้างความมั่นใจแก่ผู้นำคนนั้นได้อย่างมากในการที่จะลุกขึ้นมาอธิบายปัญหาของตนเอง และแสดงความต้องการที่ตนเองเป็นตัวแทนและนำมาแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ข้อมูลด้านอื่น ๆ ของชุมชนอื่น ๆ และข้อมูลที่เจ้าหน้าที่นำมาสร้างความเข้าใจด้วย สุดท้ายเราก็จะสามารถสร้างแกนนำที่เข้าใจพร้อม ๆ กับเราด้วย จุดที่ต้องควรระวังในกระบวนการนี้ คือ ต้องผลิตเปลี่ยนผู้นำหลาย ๆ คน ไม่ใช่คนเดิมทุกครั้ง เพราะจะกลายเป็นผู้นำเดี่ยวได้ง่าย

๔) การให้การศึกษาแก่ผู้นำ ซึ่งการให้ศึกษามีหลายรูปแบบ เช่น การเผชิญหน้ากับปัญหา การอ่านเอกสาร การเล่าสู่กันฟัง หรือ การประชุมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะพิเศษของแกนนำ คือ เรียนรู้เร็ว และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้ง่าย ซึ่งเป็นผลดีต่อการเรียนรู้

๓. บทเรียน และข้อเสนอแนะ

บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการที่ผ่านมาพบบทเรียนที่สำคัญและน่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการในระยะต่อไปได้ คือ

๓.๑ การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย พื้นที่เป้าหมายที่จะสามารถสร้างการเรียนรู้หรือให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์หลักของภาค จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากกว่าการดำเนินงานเพื่อให้ทันกับระยะเวลาของโครงการเป็นตัวกำหนด ฉะนั้นการเตรียมพื้นที่ หรือ การสร้างทีมงานเพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการคัดเลือกพื้นที่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และทางแหล่งทุนควรมีความชัดเจนในการสนับสนุน และเปิดโอกาสในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เจ้าหน้าที่ได้มากขึ้น

๓.๒ การสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เจ้าหน้าที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่ากระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริงอยู่ที่การปฏิบัติก็ตาม อย่างไรก็ตามหากการเตรียมบุคลากรให้เข้าใจหลักการของโครงการได้ระดับหนึ่งแล้วจะสามารถดำเนินงานได้อย่างมั่นใจและเกิดปัญหาในขั้นตอนการทำงานน้อยลงด้วย และจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับชุมชนได้เร็วขึ้น ซึ่งการหนุนเสริมของส่วนกลางน่าจะเน้นกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความเฉพาะของปัญหา และวิทยากรต้องมีความชำนาญและสร้างความเชื่อถือแก่คนทำงานได้ด้วย

๓.๓ การจัดการงบประมาณโครงการ ไม่ควรมีลักษณะแยกย่อยรายละเอียดของงบประมาณมากนักเพราะในขั้นตอนการปฏิบัติมีการปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ชุมชนสูงมาก ฉะนั้นแนวทางที่ควรแก้ไขควรเป็นประมาณการงบประมาณมากกว่าการกำหนดแผนกิจกรรมละเอียด ซึ่งสุดท้ายกิจกรรมจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน

๓.๔ การเรียนรู้ปัญหาของชุมชนได้ดีที่สุด คือ การเรียนรู้จากสภาพปัญหาหรือสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้เจ้าหน้าที่เองต้องมีไหวพริบ ขยับ ในการทำงานร่วมกับชุมชน เพราะจะสามารถสร้างความมั่นใจแก่ชุมชนได้ในระดับหนึ่ง เพื่อเป็นฐานในการทำงานต่อไปได้

พื้นที่เป้าหมาย และ ประเด็นการศึกษา
กรณีลุ่มน้ำชี

ชุมชน / พื้นที่วิจัย	ชุมชน / เครือข่ายการเรียนรู้ - ร่วมมือ	ประเด็นวิจัย
๑.ลุ่มน้ำชี ๑.๑ บ้านพนัส ตำบล ชานูวรรณ อำเภอพนม ไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	๑.๑.๑ หมู่บ้านรอบป่าชุมชนดงเค็ง ๙ หมู่ บ้าน ๒ ตำบล อำเภอพนมไพร จังหวัด ร้อยเอ็ด ๑.๑.๒ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ภาคอีสาน ภูมินิเวศร้อยเอ็ด ๑.๑.๓ เครือข่ายลุ่มน้ำชี (ขอนแก่น, มหาสารคาม ,ร้อยเอ็ด ,กาฬสินธุ์,บโสธร)	๑) บทเรียนการใช้สิทธิในการจัดการป่าชุมชนดง เค็ง (๒๕๓๗ – ปัจจุบัน) ๒) องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำเพื่อการใช้ ประโยชน์ของชุมชน ๓) การบูรณาการประสบการณ์และบทเรียนใน การใช้สิทธิชุมชน กรณีป่าชุมชนกับกรณีปัญหาลุ่ม น้ำ ๔) กระบวนการประสานความร่วมมือกับเครือข่าย สาธารณชนและภาครัฐ เพื่อผลักดันการแก้ไข ปัญหาอย่างสันติ
๑.๒ บ้านหนองคู่ ตำบลละหานนา อำเภอแวงน้อย จังหวัด ขอนแก่น	๑.๒.๑ เครือข่ายลุ่มน้ำชีตอนต้น ๑.๒.๒ เครือข่ายป่าชุมชนภูเก้าภูกระแต ๑๐ หมู่บ้าน ๑.๒.๓ สหกรณ์การเกษตรละหานนา จำกัด ๑.๒.๔ ชุมชนรอบบึงละหานนา ๓ ชุมชน	๑) รูปแบบการเรียนรู้ และ ใช้สิทธิชุมชนในการจัด การทรัพยากรน้ำ กรณีบึงระหานนาและลำน้ำชี กระบวนการประสานความร่วมมือกับเครือข่าย องค์กรสาธารณะ และ ประสานภาครัฐ เอกชน เพื่อผลักดันการแก้ไขปัญหาน้ำ ๒) องค์ความรู้ในการจัดการป่าภูเก้าภูกระแต , การ จัดการน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนละหาน นา
๑.๓ ชุมชนลุ่มน้ำชี	๑.๓.๑ องค์กรชุมชนในลุ่มน้ำชี ๑.๓.๒ หมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์ และ สูญ เสียประโยชน์จากการพัฒนาลุ่มน้ำชี	๑) สสำรวจ ,ศึกษา รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นทางด้าน วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิตของคนลุ่ม น้ำชี ๒) สสำรวจ , ศึกษาข้อมูลศักยภาพของกลุ่มคน องค์กร เครือข่าย ในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ๓) จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนที่ถูก ละเมิดสิทธิ ๔) เชื่อมโยงการเรียนรู้ และ ปฏิบัติการร่วม ระหว่างพื้นที่วิจัยกับพื้นที่อื่น ๆ ในภูมินิเวศน์ เดียวกัน และ หลากหลาย

รายงานการประชุมบ้านหนองตุ้

๒๖ - ๒๗ เมษายน ๒๕๕๖

ณ ศาลาวัดบ้านหนองตุ้

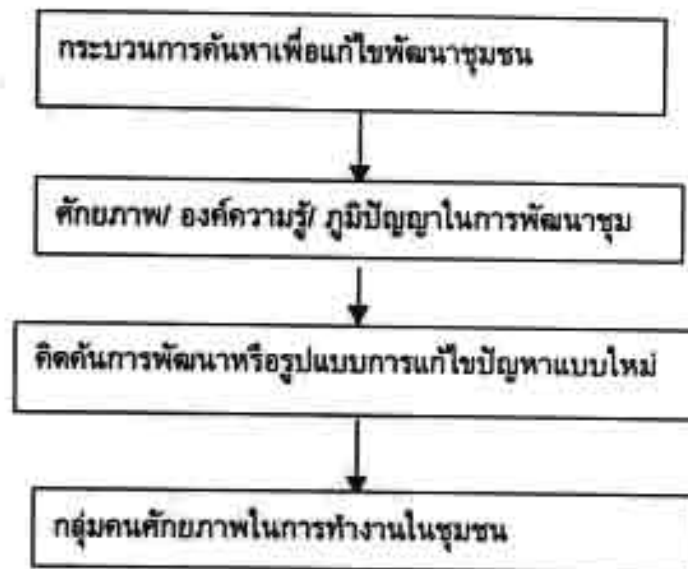
การประชุมในครั้งนี้เป็นการจัดประชุมเพื่อวิเคราะห์ชุมชนร่วมกับผู้นำกลุ่มกิจกรรมในบ้านหนองตุ้ ซึ่งกลุ่มผู้นำเหล่านี้ทางเจ้าหน้าที่ได้มีการประสานงานและเก็บข้อมูลเบื้องต้นมาบ้างแล้ว การจัดประชุมวันนี้มีผู้เข้าร่วมประมาณ ๒๐ คน ซึ่งการจัดกระบวนการชุมชน เป็นดังนี้

๑. ความคาดหวังต่อการประชุมครั้งนี้

1. แลกเปลี่ยนความรู้/ความคิด/เรียนรู้กับพื้นที่บ้านหนองตุ้
2. ไม่คาดหวังอะไร/ไม่ว่าใครมาประชุม
3. อยากให้มีคนส่งเสริมการทำผ้าซิต/พัฒนาอาชีพ/เสริมรายได้กลุ่มเลี้ยงวัว
4. อยากให้เอ็นจีโอทำงานร่วมกับรัฐ/ร่วมมือกัน ไม่แบ่งแยก
5. อยากรู้จักคนทำงานว่ามาจากไหน(หวังอะไร/ทำอะไร/และเป็นใคร)
6. ยังไม่ทราบรายละเอียด

๒. ทางทีมวิจัยได้นำเสนอถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายถึงการประชุมคือ

1. เป็นการพูดคุยกับพี่น้องเพื่อค้นหาและเรียนรู้ประสบการณ์ของบ้านหนองตุ้ ว่ามีปัญหาอะไรบ้างที่ผ่านมา มีกระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างไร
2. มีวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่ออย่างไร ซึ่งเราจะมาร่วมมือกับพี่น้อง ในการค้นหาสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านดีและด้านที่ด้อย
3. การทำงานที่ผ่านมา การทำวิจัยมาจากฝ่ายวิชาการอย่างเดียว ซึ่งมีข้อดีข้อเสีย ดังนี้
 - ระบบดี
 - ถูกต้องตามหลักการ สร้างความเชื่อถือ
 ข้อเสีย
 - ข้อมูลไม่แน่ใจว่าถูกต้อง
 - ไม่นำมาแก้ไขปัญหามุมชุมชน
 - กระทำเพื่อประโยชน์ของเขา
4. ดังนั้นต่อไปนี้จะร่วมกันระหว่างคนภายนอก ซึ่งมีหลักวิชาการและคนภายใน ซึ่งเป็นคนในชุมชน ที่เป็นผู้รู้ แล้วนำสิ่งที่ได้จากการค้นหาแก้ไขปัญหามุมชุมชนเอง

๓. สถานการณ์ปัญหาอุปสรรคชุมชนหนองคูในเรื่องสิทธิ มี 3 ประเด็น คือ

1. ไม่รู้เรื่องสิทธิเลย
2. รู้แต่ใช้ไม่เป็น
3. บางคนรู้มากแล้วละเมิดสิทธิผู้อื่น

๔. ปัญหาของชุมชนในเรื่องบุคคลากร

1. ขาดความพร้อม/ความเสียสละ/ความสามัคคี/งบประมาณ
2. ขาดผู้นำที่ดี/ไม่กล้าหาญ/เป็นตัวแทนไม่ได้
3. สมาชิกขาดความเข้าใจ/การรวมกลุ่ม/การบริหารจัดการ/วัตถุประสงค์การรวมกลุ่มไม่ชัดเจน
4. สถานที่ไม่พร้อม/การจัดการกลุ่ม

๕. สิ่งที่ชุมชนบ้านหนองคูอยากเห็นและอยากให้เป็น (เป้าหมายของชุมชน)

ด้านชุมชน

1. มีสิ่งแวดล้อมดี
2. ผลิตอาหารเองได้
3. มีระบบการเกษตรแบบผสมผสาน
4. แหล่งน้ำสมบูรณ์
5. มีคลองน้ำไฟฟ้า
6. มีตลาดชุมชน แปรรูปสินค้า/โรงสีชุมชน/โรงน้ำแข็ง/ร้านค้าชุมชน

7. มีความสามัคคี ปรีกษาหารือ
8. ชุมชนเข้มแข็ง
9. มีป่าชุมชน
10. มีศูนย์ดูแลสุขภาพ
11. มีวัดมีโรงเรียน

ด้านครอบครัว

1. มีป่าอุดมสมบูรณ์
2. มีรายได้ต่อเนื่อง
3. มีอาชีพประจำ
4. พอกอยู่พอกกิน
5. มีเกษตรแบบพึ่งตนเอง
6. รับราชการดี
7. ลูกเรียนสูง
8. สิ่งแวดล้อมดี
9. มีความสุขความอบอุ่น
10. มีบ้านหลังใหญ่
11. มีเงินมาก

ด้านสังคม

1. มีกิจกรรม
2. มีพัฒนาการรวมกลุ่ม
3. มีศักยภาพหลากหลาย

ทีมวิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ตัวเองและคนรอบข้างถึงศักยภาพของแต่ละบุคคล
สรุปความสามารถของบ้านหนองตู

ความสามารถเฉพาะคน

- เย็บผ้า
- ตัดผม
- ออกแบบเสื้อผ้า
- งานก่อสร้าง
- แปรรูปน้ำตาล
- ทำอาหารอร่อย(น้ำจิ้ม)

- เล่นกีฬา ซ้อมรถ
- หาปลา
- เดินสายไฟ
- ทำน้ำเต้าหู้
- มัดหมี่ ทอผ้า
- เขียนรูป เขียนโปสเตอร์ โฆษณา
- ทำบัญชี

ความสามารถด้านสังคม

- ใจกว้าง คุยเก่ง ใจดี
- สัมพันธ์กับชุมชนอื่นเก่ง
- ความคิดสร้างสรรค์
- สละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม
- ช่วยเหลือชุมชน
- ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ดี
- ประสานงานเก่งในชุมชนและภายนอก
- มนุษย์สัมพันธ์ดีกับคนในชุมชนและชุมชนอื่น

สุดท้ายเราได้มีข้อสรุปร่วมกันระหว่างทีมวิจัยกับผู้นำชาวบ้าน ดังนี้

1. เราจะใช้ศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อการค้นหา ปัญหาและรูปแบบการพัฒนาชุมชนร่วมกัน
2. จะจัดประชุมกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มในชุมชน เพื่อวิเคราะห์ค้นหาปัญหาและหาทางแก้ไข

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. สุพจน์ = โก้ โก้ไฟเอส
2. สายัญ = ยัญ บ้านฝาย
3. ทองสุข = แผลง บ้านท่านางแนว
4. สาร = เซอร์ ปากูสีฐาน
5. ประยุทธ์ = ยุทธ หนองหญ้าขาว
6. พิชญา = ยาว ป่าเบ็ง
8. ชีรดา = แฉ่ม มหาสารคาม
9. สมภาร = โนน รองประธานกลุ่มสตรี (บ้านดิ่ง)

- 10.สินวล = ประธานกลุ่มผ้าขิด เอียน (โรติ)
- 11.ประคอง = เขียว ประธานอสม.
- 12.ประหยัด = ประธานกลุ่มเย็บผ้า (หวัดตัดผม)
- 13.สมรักษ์ = ประธานกลุ่มปลูกหอม สม(สิทธิ์)
- 14.สุวัดี = ท้อย เลขากเย็บผ้า
- 15.มนตรี = มน ประธานกลุ่มสุขาภิบาล
- 16.มะลิวรรณ =วรรณ (แป้) รองประธานกลุ่มเย็บผ้า
- 17.สุนทร = เอียน (ยัญ) เจริญญิกกลุ่มเย็บผ้า
- 18.อนันต์ = เป็บ (แสง) ประธานกลุ่มเลี้ยงสัตว์
- 19.ทองพูล = แป้ (คนตรี)
- 20.สมพร = นำเต้าหู้/ร้านค้าชุมชนบัญญัติ/การจัดการ
- 21.มะลิวรรณ = ประธานกลุ่มสตรีออมทรัพย์ ตำบลละหานนา
- 22.คำผาย = ผาย (ผู้ช่วย) เลขากกลุ่มกข.คจ. /กลุ่มออมทรัพย์

จิ๋นน้อยในป่าใหญ่

ธีรดา นามโห รายนาน

"ป่าชุมชน" ชื่อที่บอกอยู่แล้วว่า "ป่า" กับ "ชุมชน" อยู่ร่วมกัน แต่การที่จะอธิบายให้คนที่ไม่เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติและชุมชนที่ใช้ประโยชน์แบบเกื้อกูลกันอย่างเหมาะสมให้เข้าใจ นั้นเป็นเรื่องที่ยาก หากไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้กล่าวถึงเรื่องราวเหล่านี้ด้วยตนเอง

"ป่าดงเค็ง" ก็เช่นเดียวกัน มีรูปแบบการจัดการเป็นป่าชุมชน มีพื้นที่กว่า ๓,๐๐๐ ไร่ ที่หมู่บ้านรอบป่า ๔ หมู่บ้านในเขตตำบลแสนสุข ตำบลชานุวรรณ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดูแลรักษาป่าร่วมกันมากกว่า ๑๐ ปี ณ วันที่ผู้คนรอบป่า ไกล ใกล้ได้เข้ามาเก็บหาของป่าตามฤดูกาลของธรรมชาติ สร้างอาหาร แลกสร้างรายได้แก่ครอบครัวมาโดยตลอด หากประเมินมูลค่าเป็นเงินคงประมาณค่าไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการดูแลรักษาและร่วมกันใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และที่สำคัญได้สร้างความรู้ที่สั่งสมและสืบทอดแก่ลูกหลาน ดังเช่นกลุ่มเด็ก ๆ กลุ่มนี้ได้ซึมซับมา

ความรู้สึกว่าโลกนี้ช่างสดใส น่าค้นหา มีเรื่องราวต่าง ๆ ที่เราไม่รู้แฝงด้วยอารมณ์ที่ตื่นเต้น กระตือรือร้น ไม่รู้ว่าครั้งสุดท้ายมันหายไปเมื่อข้าพเจ้าอายุเท่าไร มีอาจจะจดจำได้ แต่วันนี้วันที่อารมณ์เหล่านั้นวนกลับคืนมามันเป็นความสุขที่บวกกับความสดใส ตื่นเต้น ใจรีบร้อนอยากรู้ อยากเห็น อย่างออกหน้าออกตา เพราะวันนี้เป็นวันนัดกับเด็ก ๆ ที่บ้านพนมตำบลชานุวรรณ จังหวัดร้อยเอ็ด "จะออกป่าหาจิ๋นกัน" ข้าพเจ้าถึงหมู่บ้านเป็นเวลากว่า ๔ โมงเย็น เจอหน้าชาวบ้านคนไหนก็บอกเขาว่า "วันนี้จะไปได้แมงจิ๋นต่อ" บอกครั้งแล้วครั้งเล่าด้วยอารมณ์ที่สดใสแฝงด้วยความภูมิใจอย่างที่สุด และข้าพเจ้าตั้งใจอย่างมากที่จะหาคนนำทางที่ไว้ใจได้ ซึ่งข้าพเจ้าได้มันไว้แล้ว หมู่บ้านคนนั้น คือ "ไกร" เขาเป็นหมู่บ้านนาที่ยังมีความเป็นคนชนบทอยู่เต็มร้อย ข้าพเจ้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านกับเขานับครั้งได้ แต่ก็ประทับใจในความตรง โลหี้อ และ ความเป็นหมู่บ้านนอกที่มีความขยัน อดทน ดูเขามีความภาคภูมิใจในความเป็นหมู่บ้านนาของเขา มาก น้อยนักที่จะพบคนแบบนี้ และวันนี้ข้าพเจ้าก็เลือกคนนำทางไม่ผิดจริง ๆ

ไกรบอกว่าเตรียมตัวตั้งแต่เมื่อวาน "นึกว่าเอื่อยลิมมาตั้งแต่เมื่อวานแล้ว" ข้าพเจ้าขอโทษขอโพยเป็นการใหญ่ที่เราได้กันผิดวัน จริง ๆ คือวันนี้ ข้าพเจ้ายืนยัน แต่ไกรบอกว่า "ไม่เป็นไรวันนี้ก็ได้" เราเริ่มเตรียมตัวกันที่บ้านพี่สาวที่ข้าพเจ้าชอบมาพักด้วย ไกรเตรียมอุปกรณ์อย่างแคสค์คล้อง ซึ่งประกอบด้วยไม้ไผ่ใช้สำหรับสอย หรือเคาะ ลำขนาดเหมาะมือ ยาวประมาณ ๕ - ๘ เมตร ที่สำคัญน้ำหนักเบา แข็งแรง ปลายไม้มัดด้วยขวดพลาสติก (น้ำอัดลมขนาด ๑.๒๕ ลิตร) ที่ถักครึ่งขวดเลือกเอาครึ่งที่เป็นปากขวดแล้วเจาะรูด้านข้างประมาณ ๔ รู เพื่อที่จะใช้เขี่ยสอดมัดเข้ากับไม้ไผ่ ส่วนปากขวดหาถุงพลาสติกที่มีความหนากว่าพลาสติกทั่วไปมัดให้แน่นกับ

ปากทวด ไกรอธิบายว่าต้องมัดให้แน่นเพราะจะเป็นภาชนะที่ใส่แมงจิ้งหรีด อุปกรณ์สุดท้ายที่มีความสำคัญ คือ หม้อแบตเตอรี่สำหรับแสงสว่าง

ช่วงที่ไกรเตรียมอุปกรณ์ ข้าพเจ้าเสนอว่าเราน่าจะพาคนไปกับเราหลาย ๆ คนจะได้สนุก เด็ก ๆ ลูกของเจ้าของบ้านจึงมารวมกัน ทีมเราจึงประกอบด้วย ไต้ง ,ต๋อง ,ตั้ว ,บุญตัน ,ไกร คนรุ่นหนุ่มใหญ่หน่อยและกิจกรรมวันนี้ถือเป็นกิจกรรมใหม่สำหรับพวกเรา คือ ข้าพเจ้า ,ตั้ม และเนตร ทุกคนช่วยกันเตรียมอุปกรณ์ ส่วนไกรเรียบร้อยแล้วพร้อมจะเดินทาง คูท่าทางเขาทะมัดทะแมง รอบเอวเขาผูกหม้อแบตเตอรี่ หัวเขามีหมวกไหมพรม และทับด้วยไฟที่ต่อจากแบตเตอรี่ พออุปกรณ์พร้อมข้าพเจ้าถามว่าเราจะไปกันอย่างไร เพราะป่าไม้ที่เราจะไปหาจิ้งหรีดนั้นห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ ๑ กิโลเมตร สำหรับเวลากลางคืนถือว่าไกลพอสมควร ข้าพเจ้าเสนอว่าเราน่าจะเดินเอาเพราะได้บรรยากาศดี แต่ไต้งยืนยันที่จะเอารถเครื่องไปและทุกคนเห็นด้วย ก็เป็นอันว่าเราจะนั่งรถเครื่อง ๓ คัน คน ๔ คน อุปกรณ์เราประกอบด้วยไม้เคาะ ๔ อัน หม้อแบตเตอรี่ ๔ ใบ

ป่าไม้ที่เรากำลังไปเป็นป่าชุมชน ที่ชาวบ้านแถบนี้ร่วมกันรักษามาช้านาน และใช้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญทุกฤดูกาล เราถึงป่าประมาณ ๒ ทุ่ม จอดรถเครื่องไว้ข้างถนน ไม่มีคนเฝ้า ไกรบอกว่าไม่เป็นไร พอเราเริ่มเดินเข้าป่าได้เห็นแสงไฟแวบแวบในป่าเป็นระยะแสดงว่ามีคนมาก่อนทีมเรา ไกรจึงส่องไฟที่พื้นดินแล้วบอกว่ายังไม่มีใครมาหรอก ข้าพเจ้าจึงถามว่ารู้ได้อย่างไร ไกรบอกว่าให้สังเกตดิน หากเห็นรอยเท้าที่ดินและเป็นสีขาวหรือสีดินอยู่แสดงว่าคนเพิ่งผ่านไป ถ้าวรอยเท้าเป็นสีคล้ำแสดงว่าเป็นรอยเท้าตั้งแต่เมื่อวานเพราะโดนแดดจึงทำให้สีดินคล้ำกว่าปกติ เออ ! เป็นข้อสังเกตที่คนอย่างเราไม่รู้มาก่อนเลย

ไต้งบอกว่า "ปกติจิ้งหรีดจะออกจากรูหากินใบไม้หลังจากตะวันตกดิน ช่วงนี้คนอื่นเอาหมดแล้วละ" ไกรให้กำลังใจว่าช่วงนี้แหละเหมาะแล้ว เพราะจิ้งหรีดไม่ได้ออกมาพร้อมกัน ข้าพเจ้ามีว้แต่ตื่นเต้นถือหม้อแบตเตอรี่เองส่องหาแมงจิ้งหรีดอย่างตั้งใจ ไกรบอกว่าแมงจิ้งหรีดจะชอบอยู่ต้นพอก ,ต้นมะม่วงหิมพานต์ ,ต้นแดง ,ต้นสะมิง เพียงส่องไฟผ่านจะเห็นตาสีเหลืองอมม่วง ซึ่งจะสะท้อนกับแสงไฟของเรา "เจอแล้วนั้น ๆ ๆ" ข้าพเจ้าตะโกน ไกรช่วยส่องไฟอีกดวงปรากฏว่าเป็นตาแมงมุม ไกรบอกว่าตาแมงมุมกับตาจิ้งหรีดคล้ายกันเพียงแต่ตาแมงมุมจะสว่างมากกว่า ข้าพเจ้าเจอตาจิ้งหรีดที่ ๒ ก็เป็นตาแมงมุมอีก ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าเจอจิ้งหรีดจริง ๆ ข้าพเจ้าดีใจมากขอเกาะเอง ทุกคนดูเหมือนจะดีใจกับข้าพเจ้าด้วย พวกเราเดินไปด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ต้องบอกว่าอย่าเข้าใกล้ต้นไม้เกลี้ยงเงาเดี๋ยวแพ้เป็นผื่นคัน ข้าพเจ้าก็กลัวอยู่เหมือนกัน มีตมมากไม่รู้ต้นอะไรเป็นต้นอะไร

ไกรบอกว่าจิ้งหรีดจะมีในช่วงต้นฝน หรือฝนตกได้ประมาณ ๒ - ๓ ห่า เราเรียกจิ้งหรีดที่กำลังหาอยู่นี้ว่า "จิ้งหรีดตง หรือจิ้งหรีดแดงใหญ่" จะมีตัวสีแดงอมเหลือง ตัวอ้วนยาวขนาด ๑ นิ้ว มันจะชอบอาศัยอยู่กับดินชื้น ซึ่งจะเป็นพื้นที่ป่าชุ่มชื้นและอ่อน ในตอนกลางวันจิ้งหรีดเหล่านี้จะอยู่ในดิน ซึ่งรูจะอยู่กับรากต้นไม้ขนาดเล็ก บุญตันบอกวิธีสังเกตจิ้งหรีดว่าจะเป็นรูตรง ๆ ไม่

ก้อยเล็กมาก และ ปากจูจะมีขุยดิน หรือเรียกว่า "ขวย" หากคนไม่หาจิ้งจูนตอนกลางคืนก็สามารถหาได้ในตอนกลางวันเพียงแค่ใช้เสียมแทนเท่านั้น

ข้าพเจ้าเดินตามไกรและชักถามไปด้วยเคาะจิ้งจูนไปด้วย ใครเจอจิ้งจูนก็เรียกข้าพเจ้าไปเคาะ ตาเริ่มเมื่อยเพราะว่าต้องเพ่งตามดวงไฟ ความตื่นเต้นค่อย ๆ ลดลง แต่ความอยากรู้อยากเห็นต่าง ๆ ยังมีอยู่มาก ภูมิใจในผลงานของตนเองบ้างแล้ว เราเดินเป็นกลุ่มใหญ่สักพักก็แบ่งกลุ่มเป็น ๒ กลุ่มโดยอัตโนมัติ กลุ่มเราคือ ไกร , โต้ , ต้อม และข้าพเจ้า กลุ่มเราเดินตามกันในช่วงแรก และในที่สุดต้องเสนอให้เราแข่งขันจับจิ้งจูนกันโดยแบ่งเป็น ๒ ทีมอีก ซึ่งข้าพเจ้ากับโต้ คู่กัน ต้องคู่กับไกร เพราะโต้และต้อมยังเด็ก แต่เรื่องประสบการณ์ในป่ามากกว่าข้าพเจ้าแน่นอน โต้เป็นคนผูกหม้อแบคเตอร์ด้วย มิใช่ด้วย ข้าพเจ้าก็มีไม้อีก ๑ อัน โต้เล่าว่าจิ้งจูนเริ่มมีมากช่วง ๒ อาทิตย์มานี้เอง และเขากับน้องชายมาเคาะจิ้งจูน ๒ รอบ ได้เงินแล้วประมาณ ๑,๐๐๐ บาท ในแต่ละครั้งใช้เวลาตั้งแต่ ๒ ชั่วโมง ถึง ๕ หรือ ๖ ชั่วโมง แสดงว่าในแต่ละครั้งได้จิ้งจูน ประมาณ ๑,๐๐๐ ตัวต่อคน เพราะทุกเช้าจะมีแม่ค้ามารับเห็ด หรือจิ้งจูนในหมู่บ้านโดยรับซื้อ ๑๐๐ ตัว ต่อ ๒๕ บาท แสดงว่าช่วงนี้เด็ก ๆ จะมีรายได้จากป่าเป็นจำนวนมาก โต้ส่ายหน้าว่า "ใช่ หากคนไม่ขี้เกียจ"

ช่วงนี้เปิดเรียนถ้าจะมาหาจิ้งจูนต้องมาวันศุกร์ หรือวันเสาร์ เพราะไม่ต้องห่วงเรื่องรีบตื่นเข้าไปโรงเรียน

ไกรตะโกนบอกว่าระวังงูเหลือมนะเมื่อวันก่อนเขาเจอมาแล้ว ๔ ตัว เพราะอากาศร้อนงูเหลือมจะออกมาหาอาหาร หากเจอให้รีบดับไฟและวิ่งอย่างเดียว เพราะหากไม่ดับไฟงูเหลือมจะวิ่งตามไฟมาหาเรา

ไกรแนะนำให้พวกเราเดินตามถนนเพราะแถบนี้จิ้งจูนชุม ส่วนใหญ่โต้จะเป็นคนเห็นจิ้งจูนแล้วส่องไฟให้ข้าพเจ้า ซึ่งโต้จะเป็นคนให้สัญญาณว่า "ได้แล้ว" "ตกพื้นแล้ว" "เก็บที่พื้น" "เอามาเคาะ" เป็นคำสั่งโต้ที่ข้าพเจ้าเต็มใจทำตามเพราะเห็นจิ้งจูนเยอะมาก

เวลาว่างเลยไป ประมาณ ๒ ชั่วโมง ข้าพเจ้าเกิดอาการเหนื่อยหอบ เมื่อยตา แต่ไม่กล้าบอกโต้ มองเห็นทุ่งพลูดอกที่ปลายไม้ เราได้เยาะที่เดียว ต้องและไกรเดินมาแล้วเรียกพวกเราให้รีบออกมา และบอกให้เดินไปทางอื่น เสียงต้องพูดเหมือนไปเจออะไรสักอย่างที่น่ากลัว และทำให้ต้องเสนอว่ากลับเถาะ ข้าพเจ้ารีบส่ายหน้าอย่างรวดเร็ว ไกร และ โต้จึงยอม

เดินออกมาที่ถนนจึงเห็นไฟของอีกกลุ่มหนึ่ง พวกเขารออยู่แล้ว พอรวมกันทุกคนต่างก็เอาผลงานมาอวดกันใหญ่ โดยเฉพาะข้าพเจ้า พอถึงบ้านนับจำนวนปรากฏว่าข้าพเจ้าและโต้ ได้ ๑๗๓ ตัว ทีมไกร และ ต้อม ได้ ๑๖๒ ตัว ถือว่าสูสี ส่วนอีกทีมได้ประมาณ ๑๐๐ กว่าตัว เราได้จิ้งจูน ประมาณ ๔๐๐ ตัว ข้าพเจ้าตั้งใจมาก ด้วยความหิวพวกเราจึงจัดการกับจิ้งจูนทันทีโดยการต้ม โต้บอกว่าจิ้งจูนสามารถนำมาทำอาหารได้หลายเมนู เช่น ข้าวจิ้งจูน , ลาบจิ้งจูน , ก้อยจิ้งจูน หรือบางคนก็กินดิบเหมือนกับผักกระโดน และ ปลาแรด รอย่อยอย่าบอกใคร ไกรอธิบายเพิ่มว่า การกินเหยี่ยวดิบนั้นไม่ต้องกลัวพยาธิ เพราะจิ้งจูนกินพืชเป็นอาหาร พืชเหล่านั้นสาธิตการกินให้ดูชั้นแรกเอาใบกระโดนมาวาง แกะปีกจิ้งจูนออก ไม่ต้องเด็ดหัว เพราะที่หัวมันจะให้รสชาติออกมัน

ๆ และตามด้วยปลาข้าวบอง หรือใส่พริกน็ดหน่อย เท่านั้นก็ถือว่าเป็นอาหารชั้นเลิศของคนป่าคนดงอย่างเรา ไกรพูดแล้วย่ออย่างเอร็ดอร่อย และทุกคนก็ทำตาม

แค่ฤดูกาลต้นฝนสั้น ๆ อาหารก็หาได้โดยง่ายและอาศัยความคุ้นเคยป่า ภูมิปัญญาที่สั่งสม เรื่องราวเหล่านี้คงไม่ดำรงอยู่ หากเมื่อ ๑๐ ปีที่ผ่านมาชุมชนไม่ร่วมกันขับไล่ผู้ก่อการร้ายที่มากในคราบนักปลูกป่าที่ป่าวประกาศว่า "จะปลูกยูคาลิปตัสแทนป่าเสื่อมโทรม"

เลิกคิดแทน เลิกครอบงำ เลิกดูถูกคนจน และเมื่อนั้นสังคมจะเข้าใจความเป็นชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง